

UiO : **Det juridiske fakultet**

Lovteksters funksjonalitet i en språklig og kommunikativ sammenheng

En oppgave om sjangerkrav, lovteksters funksjonalitet og Vilhelm Auberts modell for meddelelse av lover i tilknytning til Klarspråkprosjektet.

Kandidatnummer: 749

Leveringsfrist: 25. april 2017

Antall ord: 16 931

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Definisjoner og generelt om begrepene	1
1.1.1	Lovtekst.....	1
1.1.2	Kategorisering av rettsregler	2
1.1.3	Tekstbegrepet	4
1.1.4	Målgrupper og adressater	5
1.1.5	Om klarspråkprosjektet	6
1.2	Metodiske utfordringer.....	7
1.3	Videre fremstilling og avgrensning.....	9
2	VILHELM AUBERTS KOMMUNIKASJONSMODELL	9
2.1	Presentasjon av modellen	9
2.2	Generelle merknader til modellen	10
2.2.1	Kompliserte mekanismer	11
2.2.2	Må loven nå ut til adressatene?	12
2.2.3	Sosiale medier	15
2.2.4	Borgernes rolle i et demokratisk samfunn	16
3	LOVENS TEKSTKVALITET	17
3.1	Lovtekst som sjanger.....	18
3.1.1	Sjangerbegrepet.....	18
3.1.2	Sakprosa	18
3.1.3	Lovtekst som funksjonell sakprosa	20
3.2	Kontekst	22
3.2.1	Kulturkontekst og situasjonskontekst	23
3.2.2	Tekstkultur	23
3.3	Sjangernormer	25
3.3.1	Generelt om sjangernormer i juridiske tekster.....	26
3.3.2	Lovteksters sjangernormer	26
3.4	Sjangerforståelsens betydning ved indirekte kommunikasjon av loven	28
4	FUNKSJONALITET SOM VURDERINGSKRITERIUM	29
4.1	Funksjonalitet	29
4.2	Den operasjonelle retts sosiologien.....	29
4.3	Nærmere om en lovs funksjonalitet	30
4.3.1	Lovteksters normative funksjon.....	32

4.3.2	Lovteksters sosiale funksjon	33
4.4	Indirekte kommunikasjons betydning for lovens virkning	33
4.4.1	Indirekte kommunikasjons betydning for lovens tilsiktede virkninger	34
4.4.2	Indirekte kommunikasjons betydning for lovens utilsiktede virkninger	35
4.5	Avsluttende kommentar til de retts sosiologiske tilnærminger	37
5	SPRÅKET	38
5.1	Betydning og alternativer	38
5.1.1	Språkets betydning for rettsreglers eksistens	38
5.1.2	Fagspråk eller klart språk	40
5.1.3	Språkets betydning for lovens funksjonalitet	41
5.2	Krav til språket utledet fra Auberts modell	44
5.2.1	Kvalitet	44
5.2.2	Kommunikasjon som sikrer forståelse	45
5.2.3	Funksjonalitet	46
	LITTERATURLISTE	47
	Lover og forarbeider	47
	Bøker og kopisamlinger	47
	Artikler	48
	Rapporter	49
	Nettsider	50
	Annet	51

1 Innledning

Skal en lovtekst fungere i tråd med lovgivers hensikt er det et grunnleggende krav at den blir forstått slik lovgiveren har forutsatt. Språk, struktur, tilgjengelighet, hvordan den kommuniseres til og tolkes av adressaten er blant faktorene som påvirker lovtekstens funksjonalitet. Språket må være forståelig for at samfunnsborgerne skal kunne kjenne til sine rettigheter og plikter. I «Retten sosiale funksjon» presenterer Vilhelm Aubert en modell for meddelelse av lovgivning.¹

Denne oppgaven tar utgangspunkt i Auberts modell for hvilke kanaler lovtekstene kommuniseres gjennom, og studerer nærmere tekstinnholdets betydning for lovgivnings funksjonalitet. I tilknytning til Klarspråkprosjektet skal jeg drøfte språkets betydning ved slik indirekte kommunikasjon, og videre hva dette har å si for virkningen. Det overordnede tema er lovteksters funksjonalitet i en språklig og kommunikativ sammenheng.

1.1 Definisjoner og generelt om begrepene

1.1.1 Lovtekst

«En lov er en tekst» skriver professor i retorikk og språklig kommunikasjon Johan L. Tønnesson.² Hans overskrift til sitatet er «Staten, det er sakprosa». Mange mennesker jobber daglig som medforfattere av denne typen sakprosa både i den dømmende, den lovgivende og den utøvende makt. I de fleste vestlige moderne stater er tredelingen av maktinstitusjoner fra Montesquieus lære sentral. Lovgivningen har følgelig blitt selve symbolet på de normene hvor staten uttrykker sine prinsipper og verdier, og som den videre sanksjonerer ut ifra.³

Lovtekstene er hovedtema for denne oppgaven. Begrepet lov betyr hovedsakelig de normsettene som vedtas av Stortinget og som Kongen sanksjonerer etter reglene i Grunnloven.⁴ Lovtekster er i rettskildelæren beskrevet som de formelle rettsregler som produseres av kompetente organer, hovedsakelig Stortinget og Regjeringen, men også andre organer som har fått kompetanse til å gi slike regler.⁵ Som Erik Boe påpeker i «Grunnleggende juridisk metode», sikter man bare til den konkrete teksten i loven – ordlyden og oppbygningen – ikke til hvordan den ferdig tolkede rettsregelen utarter seg etter at den har blitt mottatt og behandlet av

---

¹ Aubert (1981) s. 128-135.

² Tønnesson (2012) s. 61.

³ Zamboni og Hammerslev (2013) s. 711.

⁴ Boe (2012) s. 36.

⁵ Ibid. s. 135.

brukeren.⁶ Forskrifter, forarbeider, domsavgjørelser etc. faller utenfor denne oppgaven, da de er å regne som andre rettskildefaktorer. Men som jeg kommer tilbake til i kapittel 3, er disse like fullt også å regne som funksjonell sakprosa.

1.1.2 Kategorisering av rettsregler

Det finnes ulike måter å kategorisere rettsregler på. Når man studerer en lovteksts språklige innhold, er det hensiktsmessig å være bevisst hva slags type regel man står overfor. For eksempel kan det tenkes at språket i de ulike kategoriene varierer etter hvilke adressater den konkrete typen rettsregel har. Følgende definisjoner er hentet fra Boes beskrivelse i «Grunnleggende juridisk metode».⁷

Normsettene og reglene som er styrende i et samfunn kan kategoriseres etter hva slags type *grunnlag*⁸ de er basert på. Den første typen er lovregler, som er de normene Stortinget har vedtatt etter Grunnloven §§ 76 flg. Det er disse normene jeg studerer i denne oppgaven. Den andre typen normsett er etter denne inndelingen de ulovfestede reglene, som faller utenfor min analyse.

Boe skriver videre at man i rettskildelæren også kan inndelegene etter «rettsreglens slag».⁹ Her skiller han for det første mellom primærregler og sanksjonsregler. Primærreglene er de som gir rett, plikt eller kompetanse til individer eller til myndigheter. Sanksjonsreglene utdyper hva som blir følgen av å bryte sine plikter eller av å gå utover sin kompetanse, for eksempel hvilke straffereaksjoner som er knyttet til de konkrete lovbrudd i straffelovens annen del.¹⁰ Spørsmålet om man står overfor en primærregel eller sanksjonsregel er et viktig utgangspunkt når man vurderer hvilken funksjon lovteksten er ment å ha. Skal lovteksten ha en pønalt funksjon vil kanskje ordlyden utarte seg annerledes enn om den skal stadfeste en rettighet.

Boes neste skille er mellom handlingsregler og beslutningsregler.¹¹ En beslutning er en normering av rettsposisjoner. Beslutningen går ut på å stifte rett eller plikt for seg selv eller for andre. Eksempler på beslutningsregler kan være regler om å treffe vedtak i forvaltningen, prosessuelle regler om å avsi dommer eller avtalerettslige regler om å inngå kontrakter. En hand-

---

⁶ Ibid.

⁷ Ibid. Kapittel 12, *Regeltyper*, s. 36-43.

⁸ Ibid. s. 37.

⁹ Ibid.

¹⁰ Straffeloven (2005) §§ 101-410.

¹¹ Boe (2012) s. 38.

lingsregel konstaterer hvilken «adgang eller frihet et rettssubjekt har til å foreta eller la være å foreta en handling», mens beslutningsregelen konstaterer hvilket beslutningsrom rettssubjektet har.¹² En handling skaper i utgangspunktet ingen plikt eller rett, den bare bevarer eller forandrer virkeligheten. Her er vi inne på noe annet relevant for en lovteksts funksjonalitet. Forskjellen på en handlingsregel og en beslutningsregel er som Boe påpeker ikke umiddelbart innlysende for borgerne, fordi begrepene tillegges en annen verdi i dagligtalen. Men forskjellen kan være viktig for hvordan lovens tiltenkte funksjon oppfylles. Om rettsanvenderen forstår forskjellen på handling og beslutning, og hva den konkrete lovtekst vedkommende står overfor beskriver, kan være avgjørende for i hvilken grad vedkommende forstår regelens innhold. I tillegg er det nødvendig at den som formidler lovteksten videre forstår forskjellen på beslutning og handling slik at innholdet kommuniseres korrekt.

For det tredje nevner Boe skillet mellom pliktregler og kompetanseregler.¹³ Med pliktregler menes de reglene som beskriver hva som er tillatt, påbudt eller forbudt. Pliktreglene kan både være handlingsregler og beslutningsregler, ettersom pliktregler kan regulere både hvilke handlinger og hvilke beslutninger som er tillatt, påbudt eller forbudt. Kompetanseregler er regler som fastslår hvilken kompetanse eller myndighet rettssubjektet har til å treffe vedtak, og disse er regler om beslutningsmyndighet – ikke om handlingsfrihet. Både pliktregler og kompetanseregler er relevante i sammenhengen klart lovspråk. Adressatene tilhører i begge typetilfeller både den juridiske profesjon, forvaltningen og de andre borgerne i samfunnet. Kompetanseregler retter seg for eksempel mot forvaltningsorganer når de konstaterer grensene av og hvilke myndigheter forvaltningen har til å treffe vedtak, eller de retter seg i avtaleretten og selskapsretten mot de adressatene som befinner seg i en avtalerettslig/selskapsrettslig kontekst. Men kompetansereglene finnes også på rettsområder som folk flest kommer i kontakt med; nemlig i arbeidsretten, husleieretten, sameieretten og familieretten. Pliktreglene retter seg også til en bred gruppe adressater, avhengig av hvilket rettsområde man befinner seg på.

Et fjerde skille Boe beskriver, er skillet mellom materielle, personelle og prosessuelle rettsregler.¹⁴ Hvilket innhold handlingene eller beslutningene kan, skal eller ikke skal ha, bestemmes av de materielle reglene. De personelle reglene bestemmer hvem som kan foreta, skal foreta eller kan/skal unnlate å foreta handlingene eller beslutningene. Prosessuelle regler beskriver hvordan det skal foregå, de setter rammene for fremgangsmåten. Dette er et nyttig skille når man skal forstå innholdet i reglene, også i forbindelse med hvem adressatene er i tilknytning til hvordan reglene språklig er utformet.

---

¹² Ibid. s. 39.

¹³ Ibid. s. 40.

¹⁴ Ibid. s. 41.

Et siste trekk ved normsettene man kan kategorisere dem etter, er om de er rettsregler i snever eller vid forstand.¹⁵ Rettsregler som setter «*nødvendige* og *tilstrekkelige* betingelser for at en rettsvirkning skal inntre»¹⁶, er rettsregler i snever forstand. Rettsregler i vid forstand overlater avgjørelsen til rettsanvenderne, men gir viktige rettesnorer eller poengterer hvilke hensyn det skal legges vekt på ved vurderingen. Om det er tale om retningslinjer eller om det er tale om nødvendige og tilstrekkelige betingelser, kommer som regel til uttrykk i lovtekstens språklige formulering. Men det finnes ulike måter å gjøre dette på, som kanskje kan påvirke hvordan innholdet oppfattes.

1.1.3 Tekstbegrepet

Ved undersøkelser av lovteksters språk er det nyttig å definere tekstbegrepet nærmere. Hvilke kvalifikasjoner som gjør at en tekst nettopp er en tekst kan forklares på ulike måter. Man kan for eksempel se på hvilke strukturer og hvilket innhold som gjør at det er en tekst vi har å gjøre med – eller man kan se på hvilke kulturelle og historiske situasjoner som gjør at samfunnet vi lever i kategoriserer det som en tekst.¹⁷

Begge aspekter ved definisjonen er relevante når man definerer lovtekst. Lovtekster har strukturelle og materielle fellestrekk som er språklig relevante. Samtidig er det noe overordnet ved den kulturelle og historiske konteksten som gjør at vi mennesker definerer en lovtekst som nettopp en lovtekst. Jeg skal komme nærmere tilbake til hvilke slike trekk som utmerker seg i kapittel 3. Foreløpig tar jeg utgangspunkt i følgende definisjon av begrepet tekst:

«Tekster er ytringer som deltakerne i en viss kultur gir en spesielt avgrenset status eller verdi, der det i kulturen er utviklet tekstnormer som avgjør hvilke ytringer som gis tekstverdi, og hvordan slike tekster ordnes.»¹⁸

Forsøker vi å overføre denne definisjonen til begrepet lovtekst vil den kulturen teksten oppstår i være rettskulturen/rettssystemet, eller det samfunnet den søker å regulere. En lovtekst har en klar og markert verdi i samfunnet. Den er en form for ytring, og er gitt sin tekstverdi basert på kulturen som den oppstår i. En lovtekst i Norge er for eksempel gitt tekstverdi fordi den er formelt vedtatt av Stortinget. Inntar man et historisk perspektiv er lovteksten gitt sin verdi kanskje fordi den uttrykker en grunnverdi med et innhold det over tid har vært allmenn enig-

---

¹⁵ Ibid. s. 42-43.

¹⁶ Ibid. s. 43.

¹⁷ Asdal m.fl. (2008) s. 35.

¹⁸ Ibid. s. 44: «Definisjonen ble opprinnelig publisert i Kjell Lars Berge: "Å skape mening med tekst", i Johan L. Tønnesson (red.): Den flerstemmige sakprosaen. Bergen: Fagbokforlaget 2002. s. 232-242.»

het om. Innholdet i en lovtekst er normativt og styrer, eller ønsker å styre, samfunnsdeltakeres liv, deres atferd og hvilke rettigheter de har. Etter denne definisjonen er det interessant å studere hvilke normer som gir en lovtekst sin tekstverdi. Dette skal jeg komme tilbake til i kapittel 3.

1.1.4 Målgrupper og adressater

Boe definerer rettsanvender som «enhver som skal anvende rettsregler i sitt virke», og «ikke bare dommere eller andre jurister. Det kan f.eks. være: En ligningsfunksjonær som bestemmer hvor mye du betaler i skatt», «[e]n bilselger som avgjør om en bilhandel må gå om igjen» eller «[e]t sykehus som avgjør om innsyn skal tillates i sykehusjournalen».¹⁹ Begrepet rettsanvender er vidt, det favner mange mennesker, og de færreste har juridisk utdanning. I tillegg til rettsanvenderne, finnes det et stort antall mennesker som ikke anvender lovtekstene, men som likevel er adressater av lovteksten eller tilhører dens målgruppe. Dette gjelder for alle som tilhører lovtekstens jurisdiksjon. Av praktiske grunner gjør jeg i det følgende et skille mellom adressat og målgruppe.

Lovtekster har som regel flere målgrupper den retter seg mot, eller i det minste en rettsanvender som skal anvende regelen og en borger som får sin rettsstilling berørt. Hvem som er målgruppen eller adressaten til en konkret lovtekst kommer selvsagt an på hvilket rettsområde man befinner seg på, og ofte er hvem som omfattes av den konkrete loven nedfelt i dens innledende paragrafer. Jurister bruker som oftest begrepet «adressat» når man snakker om regler. I de ulike disipliner blir begrepet «målgruppe» mer forbundet med hvem man ønsker å nå med et budskap. Adressat bruker jeg derfor i forbindelse med reglens eller normens forskjellige subjekter, og målgruppe brukes når jeg viser til tekstene og øvrig rettsinformasjon.

Overordnet er det hensiktsmessig å dele lovteksters målgrupper inn i tre undergrupper: 1) *den juridiske profesjonen* - de som har spesialkompetanse til å tolke og anvende lovtekster, 2) *forvaltningen* - de som daglig anvender lovtekstene i sitt virke, har kompetanse til å treffe vedtak og ellers er bundet av forvaltningslovens bestemmelser, og 3) *borgerne* - alle de menneskene i samfunnet som lovtekstene regulerer atferden til og som er en del av dens jurisdiksjon.²⁰ Mennesker tilhørende den siste gruppen kan både være profesjonelle, dvs. de som er vant med å anvende et sett av regler (f. eks. saksbehandlere i et forsikringsselskap, bilselgere etc.) og andre som ikke har denne profesjonelle tilknytningen. Hvilken av disse målgruppene

---

¹⁹ Boe (2012) s. 18.

²⁰ Aubert deler lovens mottakere inn i fire grupper, se Aubert (1981) s. 124. Min inndeling er inspirert av denne, men jeg bruker tre grupper av hensyn til avgrensning. I tillegg utvider jeg Auberts gruppe «Dommere og advokater» til også å omfatte andre jurister, for eksempel forskere.

adressatene tilhører kan prege hvordan innholdet i lovteksten er eller bør være utformet. Et annet perspektiv er hvilke av disse undergruppene de andre mediene som driver rettsinformasjon eller annen meddelelse av lovgivning retter seg mot.

Det kan også tenkes at adressatene til rettsregelen er en annen eller større gruppe mennesker enn det som kommer til uttrykk i selve lovteksten. For eksempel gjelder dette opplæringslova²¹, som har en mer utvidet gruppe adressater (lærere, foreldre etc.) enn den gruppen som etter lovens § 1-2 er omfattet av loven (elevene). Jeg kommer tilbake til dette i kapittel 2.2.2.1. I tillegg kan dette eksemplifiseres med at straffelovens sanksjonsregler både har adressater tilhørende gruppen «alle borgerne i samfunnet som skal unngå å utøve visse handlinger» og adressater tilhørende gruppen «den juridiske profesjonen som skal drive saksbehandling tilknyttet reglene i sitt møte med borgere som har gjort noe straffbart». Lovtekster kan slik ha flere målgrupper samtidig. Sånn sett er adressat og målgruppe videre begreper enn både rettsanvender og den som får sin rettsstilling berørt.

1.1.5 Om klarspråkprosjektet

Klarspråkprosjektet ble opprettet høsten 2011, og skulle utrede språket i lover og forskrifter. Prosjektet har som mål å belyse hvilke utfordringer man står overfor ved språket i regelverket, for å «sette i gang tiltak som kan gjøre regelspråket klarere og bedre».²² En rekke aktører deltar i prosjektet, blant annet Universitetet i Oslo, Språkrådet, Kulturdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Prosjektet eies av Kommunal- og moderniseringsdepartementet og ledes av Direktoratet for forvaltning og IKT.²³

Klarspråkprosjektet i Norge har hentet inspirasjon fra andre land. I spesielt Sverige har klarspråkarbeidet vært sentralt over lengre tid. Den svenske språklagen bestemmer i § 11 at

«Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.»²⁴

Med «vårdat» språk sikter lovgiver til at det skriftlige språket skal være fritt for talespråklige eller «vulgära» trekk, og fritt for slanguttrykk.²⁵ Samtidig skal det være enkelt og forståelig.²⁶ Bestemmelsen gjelder etter ordlyden for språket i all offentlig virksomhet. I Norge har vi ing-

---

²¹ Opplæringslova (1998).

²² Språkrådet.

²³ Ibid.

²⁴ Språklagen (2009).

²⁵ Språkkonsulterna.

²⁶ Mine oversettelser.

en tilsvarende bestemmelse i lovs form, men dette kan sees i lys av at prosjektet foreløpig er relativt nytt her til lands. Klarspråkprosjektets nettsider definerer klart lovspråk slik:

«Med klarspråk mener vi korrekt, klart og brukertilpasset språk i tekster fra det offentlige. En tekst er skrevet i klarspråk dersom mottakerne:

- finner det de trenger
- forstår det de finner
- kan bruke det de finner til å gjøre det de skal»²⁷

Formålet med og utarbeidelsen av klarspråk er og har vært gjenstand for diskusjoner. En av grunnene til dette er at de fleste er enige om viktigheten av et klart språk, det er vanskelig å finne noen som ikke mener at dette er ønskelig. Det kan dessuten hevdes at målet om at språket i tekster fra det offentlige skal være korrekt, klart og brukertilpasset ikke er noe nytt i Norge. Motsetningsvis er det vel ingen i det offentlige som tidligere har hatt som direkte mål å utarbeide tekster med et språk som er galt, uklart og ikke brukertilpasset. Men denne påstanden er ikke uten modifikasjoner fordi enkelte lovtekster bevisst er formulert «uklare», for eksempel enkelte EU-regler som overlater skjønnsvurderinger til rettsanvenderen.²⁸

Forenklet sagt oppstår debatten når man definerer *hva* et klart språk innebærer og *hvordan* man skal sikre dette. Noen er tilhengere av en form for forenkling og modernisering av språket på alle rettsområder, mens andre mener at det juridiske språket generelt skal endres i minst mulig grad, og at en forenkling av språket ikke er hensiktsmessig fordi det svekker borgernes aktivitetsplikt i et demokratisk samfunn. Jeg skal trekke inn argumenter fra denne debatten videre i min analyse, og beskrive disse nærmere.

1.2 Metodiske utfordringer

Skal man studere hvordan rettsnormer fungerer i praksis, hvordan de påvirker ulike aktører og hvordan de når ut til ulike aktører, møter man på metodiske utfordringer. Rettssosiologien kan anvende ulike tilnærminger i sine studier, og en vanlig metode er det man kaller for den «operasjonelle rettssosiologien»²⁹. En operasjonalisering av studier vil si at man søker å måle ulike teories holdbarhet ved hjelp av empiriske undersøkelser.³⁰ En utfordring denne metoden mø-

---

²⁷ Språkrådet.

²⁸ Difi (2013) s. 38-41.

²⁹ Zamboni og Hammerslev (2013) s. 712. Min oversettelse.

³⁰ Hammerslev og Rask Madsen (2013) s. 24 og s. 26.

ter er at man, i motsetning til i naturvitenskapen, ikke kan foreta forsøk som aldri blir påvirket av utenforliggende faktorer som mennesker, grupper, institusjoner etc.

Man vil også møte metodiske utfordringer tilknyttet hvilken målgruppe til en tekst eller rettsinformasjon man studerer. Målgruppen til lovgivningen er overordnet svært stor, og deltakerne har veldig varierende karakteristikk. Hvilke(-n) målgruppe(-r) den konkrete kommunikasjonskanal som formidler lovgivningen har, vil også påvirke hvordan lovgivningen virker. I tillegg kan borgerne tilhøre flere målgrupper samtidig. Deltakerne i målgruppene har ikke bare store variabler av personlige egenskaper og livssituasjoner, men også store variabler av kunnskap, utdanning og tilknytning til rettssystemet. I tillegg kommer de utenforliggende og situasjonsbetingede faktorer som nevnt i forrige avsnitt. Dette byr på forskningsmessige problemer når man operasjonaliserer teorier om menneskelig atferd og kommunikasjon. Man kan ikke trekke slutninger basert på de gruppedeltakerne man har plukket ut til å delta i et forskningsprosjekt, som skal gjelde for gruppen som helhet. Det man imidlertid kan gjøre er å søke å finne fellestrekk, og videre bruke disse som inspirasjon, verktøy eller som utgangspunkt i det videre studiet av hvordan lovtekster fungerer.

Under seminar om klart lovspråk i Kunnskapsdepartementet den 30.03.2017 presenterte Elin Flatebø Opinions undersøkelse «Prosjekt ”Klart lovspråk”. En kartlegging av hvordan forslag til ny opplæringslov virker i praksis». Opinion har gjennom dybdeintervjuer av profesjonelle brukere (rektorer, juridisk ansvarlige) og ikke-profesjonelle brukere (elever, foreldre, lærlinger) kartlagt opplevelser og inntrykk tilknyttet regelverkets språklige innhold. Som Flatebø poengterte i sin presentasjon av kartleggingen, kan de kvalitative funnene «ikke generaliseres». Men som hun skriver videre er det slik at «når indikasjonene er gjennomgående er det sannsynlig at vi finner lignende mønster i målgruppen».³¹ Dette er et metodisk poeng det er viktig å ta med seg når man studerer en lovgivnings funksjonalitet.

I forbindelse med Klarspråkprosjektet kan det på samme måte oppstå metodiske utfordringer. I tillegg til at konsekvensene av dårlig lovspråk er lite forsket på her til lands,³² foreligger det definisjonsmessige utfordringer. Det er som nevnt tilsynelatende ikke noe som tyder på at det er noe galt med ideen om et klart lovspråk. Hvilke utfordringer Klarspråkprosjektet møter på blir tydelig når man studerer hvordan tekstene kommuniseres. Auberts kommunikasjonsmodell illustrerer for eksempel hvordan lovtekster indirekte kommuniseres til borgerne, gjennom flere forskjellige ledd. Hvordan lovgivningen eventuelt påvirkes gjennom denne prosessen er følgende interessant å studere nærmere. I tillegg kan det kanskje tenkes at argumentene i for-

---

³¹ Flatebø og Høidahl (2016) s. 2.

³² Motzfeldt (2014) s. 59.

bindelse med klarspråk utarter seg forskjellig i tilknytning til de ulike kommunikasjonskanalene.

1.3 Videre fremstilling og avgrensning

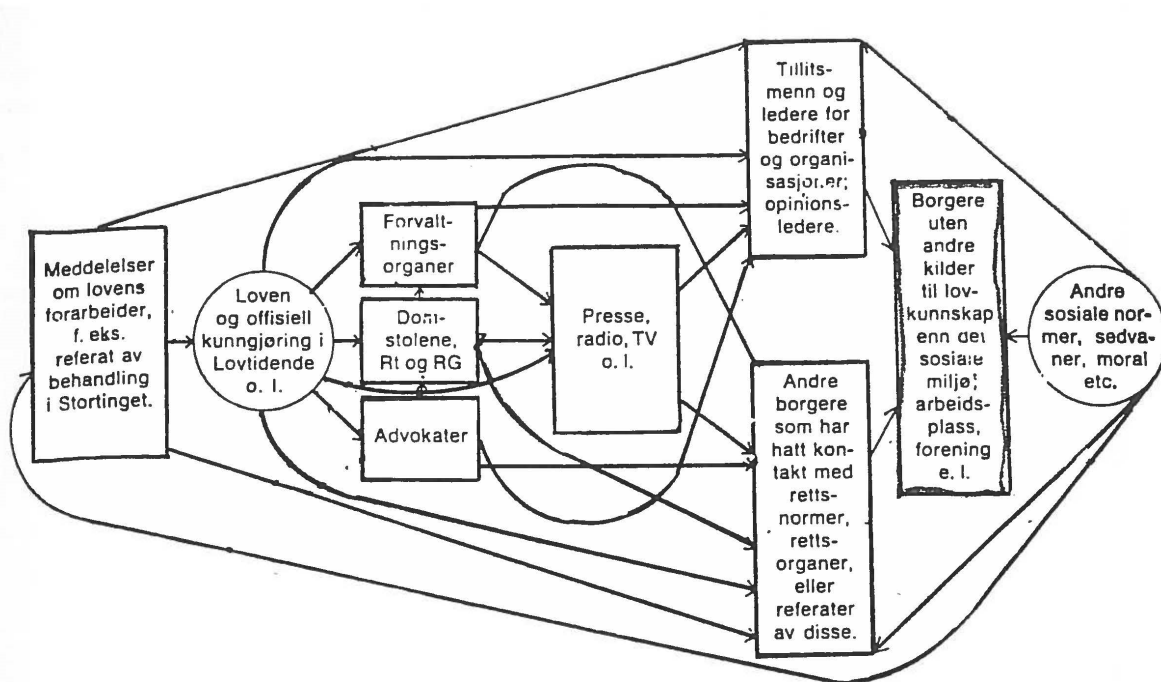
I denne analysen har jeg tatt utgangspunkt i Auberts modell for kommunikasjon av lovgivning. Modellen er en figur som viser gjennom hvilke institusjoner og kanaler lover kommuniseres, og hvordan mekanismer knytter dem til hverandre. Kommunikasjonsmodellen er på noen punkter utdatert, eller den trenger i det minste en oppdatering, i forbindelse med Internett og sosiale mediers utvikling. Likevel er den relevant i dag, fordi mye av kommunikasjonen fremdeles foregår gjennom de samme kanalene. Auberts modell har noen punkter det er interessant å knytte merknader til.

Videre skal jeg presentere teorier fra språkvitenskapen for å drøfte lovteksters kvalitet. Deretter vil jeg drøfte funksjonalitet som vurderingskriterium i lys av rettssosiologisk teori og forskning, og se på språkets betydning for funksjonaliteten. Av hensyn til avgrensning har jeg ikke anledning til å behandle temaene argumentasjonsteknikk og retorikk i juridiske tekster utførlig. Men dette er et tema som er vel så interessant når det gjelder lovteksters funksjonalitet, og det er godt behandlet av juridisk teori. Avslutningsvis vil jeg oppsummere hvilke krav man kan utlede fra Auberts modell i tilknytning til Klarspråkprosjektet.

2 Vilhelm Auberts kommunikasjonsmodell

2.1 Presentasjon av modellen

Aubert presenterer følgende modell i «Rettens sosiale funksjon»:

Figur I. Modell for meddelelse av lovers innhold

33

I tråd med den teknologiske utviklingen siden boken ble utgitt i 1976 er det hensiktsmessig å tilføre Lovdata i sirkelen «Loven og offisiell kunngjøring i Lovtidende o. l.» og Internetts andre medier (blogger, Facebook, nyhetsartikler, debattforum etc.) i boksen «Presse, radio, TV o. l.».

Hvordan lovgivningen kommuniseres stiller seg naturligvis svært omfattende. Det er for eksempel forskjell på de kanaler som bevisst driver rettsinformasjon (for eksempel Jussbuss eller Arbeidstilsynet) og de kanaler som omtaler lovgivningen i andre type tekster (for eksempel i avisartikler tilknyttet enkeltsaker). Siden denne oppgavens tilnærming til lovgivningen er språket, vil hovedfokuset ligge her.

2.2 Generelle merknader til modellen

Aubert skriver at «[u]ansett om en lov anviser bruk av tvangsmidler eller fordeler ressurser, så må den nå ut til adressatene om den skal ha noen virkning». Han stiller videre det neste relevante spørsmålet «hvorvidt og under hvilke omstendigheter loven fungerer som et effektivt meddelelsesmiddel». ³⁴ Før jeg studerer lovtekstinnholdets betydning nærmere, vil jeg presentere noen overordnede merknader til Auberts modell i lys av disse to utsagnene.

³³ Kopiert fra Aubert (1981) s. 129.

³⁴ Aubert (1981) s. 128.

2.2.1 Kompliserte mekanismer

Aubert omtaler lovgivning som massemeddelelse.³⁵ Slik jeg forstår, sikter han til at adressatene til lovgivningen ofte er et stort antall mennesker, og noen ganger utgjør de hele befolkningen. Lovgivningen masseproduseres av Stortinget og departementene, og videre gjøres den tilgjengelig gjennom massemedier som Norges lover (i bokform), Lovdata (gjennom Internett) og Norsk Lovtidend (i publikasjoner fra Justis- og beredskapsdepartementet). Disse massemediene utgjør «Loven og offisiell kunngjøring[...]» i Auberts modell.³⁶

Det er umulig for borgerne, uavhengig av om de tilhører den juridiske profesjon eller ikke, å ha lest alle lovregler som finnes. Gjennom indirekte kommunikasjon finnes det forskjellige ledd mellom avsender og mottaker som teksten beveger seg gjennom før den når frem. Og det finnes mange alternative mellomledd. For eksempel viser modellen at lovene kan kommuniseres gjennom domstolene eller gjennom personlig påvirkning. Sistnevnte er illustrert i figuren for eksempel ved kontakt mellom advokat og borgerne eller ved kontakt mellom forvaltningen og borgerne.

Et annet viktig synspunkt Aubert nevner, er at meddelelse av tekster går i et kretsløp rundt i samfunnet.³⁷ Lovgiveren er utgangspunktet som sender meddelelsene ut, men budskapet sendes ellers videre blant mange forskjellige grupper. Likevel er det ikke helt riktig å fastsette lovgiver som opprinnelsen til innholdet i tekstene, fordi lovgiver alltid er påvirket av punktet til høyre i figuren – nemlig de sosiale normer, moral og sedvaner som gjelder i samfunnet. Slik sett er det tale om et kretsløp av kommunikasjon – et kretsløp av meddelelse av normsett.

Auberts kommunikasjonsmodell og annen forskning på kommunikasjon av lovene har tradisjonelt beskrevet hvordan lover kommuniseres ved å se på hvilke kanaler de spres gjennom, hvor fysisk tilgjengelige de er for borgerne, og hva dette har å si for virkningen. I tilknytning til Klarspråkprosjektet er dette relevant, men utgangspunktet er språket og det innholdsmessige som kommuniseres. Modellen til Aubert sier kun noe om hvordan lovtekster blir kommunisert, ikke noe om hva som kommuniseres. Slik kan man kanskje supplere modellen ytterligere. Selv om modellen til Aubert kan kritiseres for å være mangelfull eller for lite detaljert, påpeker han at den kun er ment som et generelt verktøy dersom man skal studere en lovs virkning i samfunnet.³⁸ Men det vil alltid være nødvendig å studere faktiske forhold på det

---

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid. s. 129.

³⁷ Ibid. s. 128.

³⁸ Ibid. s. 128.

spesielle livsområdet for å vurdere lovers virkninger realistisk. Kommunikasjon av lover beror på kompliserte mekanismer, og det er vanskelig å studere de ulike innflytelsesprosesser.³⁹ For å vurdere tekstkvaliteten til en lovtekst, er innholdet i det som kommuniseres i første rekke mer sentralt enn hvilke mekanismer som sørger for at det blir kommunisert.

2.2.2 Må loven nå ut til adressatene?

Aubert hevder at loven må nå ut til adressatene for at den skal fungere. Denne påstanden bør problematiseres. Følgelig er det hensiktsmessig å gjøre et skille mellom kommunikasjon av selve lovtekstene og kommunikasjon av innholdet i reglene.⁴⁰ Før man vurderer de to tilfellene, må man identifisere hvem som er en lovs adressater.

Jeg skal forsøke å vise hvor komplisert det kan være å identifisere en lovs adressater ved å bruke opplæringslova § 5-1 første ledd som eksempel.⁴¹ Opplæringslova er en av fire utvalgte lover det ble satt i gang arbeid med å kartlegge i tilknytning til Klarspråkprosjektet høsten 2014.⁴² I sin masteravhandling «Å skjønne lovspråk» beskriver Eva Havnerås at opplæringslova § 5-1 i utgangspunktet synes lett å forstå for borgerne, men ved nærmere undersøkelser klarte de ikke å svare på relevante spørsmål som bestemmelsen var ment å gi informasjon om.⁴³ Begrepet hun tok for seg var «tilfredsstillende utbytte». Opplæringslova § 5-1 første ledd lyder:

«§ 5-1. Rett til spesialundervisning

Elevar som ikkje har eller som ikkje kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet, har rett til spesialundervisning.»⁴⁴

I vårt tilfelle er denne bestemmelsen også interessant i forbindelse med hvem som er lovens adressater, og hvordan disse bør formidles loven. Adressatene kan være alle de som er tilknyttet (foreldre, skoleledelse, lærere etc.), eller de som selv er elever i grunnskolen, videregående skole, voksenopplæring eller lærebedrifter, jf. opplæringslova § 1-2.⁴⁵ Noen vil hevde at nettopp de foreldrene som mistenker at deres barn har rett til spesialundervisning, selv finner frem

---

³⁹ Ibid. s. 128-129.

⁴⁰ Auberts figur I illustrerer sistnevnte: kommunikasjon av lovers innhold.

⁴¹ Opplæringslova (1998) § 5-1 første ledd.

⁴² Motzfeldt (2014) s. 61.

⁴³ Havnerås (2016) s. 42-43.

⁴⁴ Opplæringslova (1998) § 5-1 første ledd.

⁴⁵ Opplæringslova (1998) § 1-2 første til tredje ledd.

til den aktuelle bestemmelsen, og har kapasitet til å undersøke rettskildebildet videre.⁴⁶ På den annen side er det ikke sikkert at det er den store gruppen nevnt i opplæringslova § 1-2 som er adressatene til regelen i § 5-1, men at adressatene nettopp er de som er foreldre eller lærere tilknyttet et barn med behov for spesialundervisning, eventuelt eleven selv. I dette tilfellet er det hensiktsmessig at lovteksten når ut til alle av *denne typen* adressater. Motargumentet er at noen elever eller foreldre ikke kjenner til retten til spesialundervisning i utgangspunktet. Informasjon om bestemmelsen til alle adressatene nevnt i § 1-2 vil være hensiktsmessig i så tilfelle, fordi dette sikrer kunnskap om retten til spesialundervisning.

Forarbeidene forklarer ikke hvem adressatene til nevnte bestemmelse er, annet enn at den omfatter de som har rett til undervisning etter opplæringslovas andre bestemmelser.⁴⁷ Dette er nok fordi det er et vurderingstema i seg selv hvilke elever som har rett til spesialundervisning. Adressatene til lovteksten vil likevel være en større gruppe mennesker enn de som får sin rettsstilling berørt, fordi lærere og foreldre også spiller en aktiv rolle i slike situasjoner. Poenget mitt er at det ikke alltid er lett å identifisere hvem som er en regels adressater, men at dette er nødvendig for å kunne analysere *om og i hvilken grad* lovteksten må kommuniseres adressatene direkte eller indirekte.

2.2.2.1 Kommunikasjon av lovteksten

Det finnes mange lover som kodifiserer allerede gjeldende normer i et samfunn. Normer som, enten man kjenner til innholdet i loven eller ikke, fungerer som effektive virkemidler i samfunnet. For eksempel regulerer ekteskapsloven⁴⁸ vilkår for å inngå ekteskap som man ikke nødvendigvis må ha blitt informert om at er uttrykt i lovteksten for å kjenne til. De fleste borgerne vet nok at ekteskap må inngås av egen fri vilje, uten at man kjenner til at denne bestemmelsen er kodifisert i el. § 1 b).⁴⁹ Noen kjenner til at denne bestemmelsen er nedfelt i loven, men lovteksten er uansett uttrykk for en verdi som det er enighet om i samfunnet uavhengig av lovtekstens eksistens. Jeg skal redegjøre ytterligere for grunnverdier under kapittel 5.1.

Det vil ikke alltid være nødvendig å kommunisere selve lovteksten til adressatene, og det er heller ikke mulig i noen tilfeller fordi regelverket er for omfattende. Men i noen tilfeller er

---

⁴⁶ Dette ble hevdet av en tilhører ved foredrag om klarspråk i Kunnskapsdepartementet 30.03.2017 i tilknytning til Havnerås sin presentasjon av hennes masteravhandling (2016).

⁴⁷ Ot.prp. nr.46 (1997-1998) s. 168 første til tredje avsnitt, Ot.prp.nr.36 (1996-1997) s. 179 første til tredje avsnitt og NOU 1995:18 kapittel 0.5 «Opplæring av barn, unge og voksne med særlige behov (kapittel 19)».

⁴⁸ Ekteskapsloven (1991).

⁴⁹ Ibid. § 1 b).

dette hensiktsmessig, f.eks. når det gjelder formidling av rettigheter og plikter til minoriteter eller grupper som er mindre rustet til å skaffe seg kunnskap om disse på andre måter. I andre sammenhenger vil lovteksten først bli relevant når det oppstår en konkret tvist, og man selv oppsøker tilknyttet regelverk. I slike situasjoner kan det tenkes at adressaten i større grad er i stand til å oppsøke lovgivningen selv og tilegne seg videre kunnskap om dens innhold, fordi de er relevante i den konkrete situasjonen vedkommende befinner seg i. Som eksempel kan nevnes ekteskapsloven § 25 som fastsetter når virkningen av separasjon og skilsmisse inntreffer. At denne virkningen ikke inntreffer før «fylkesmannens bevilling er gitt eller dom blir avsagt, når ikke annet er særskilt bestemt»⁵⁰, er sjelden en relevant opplysning før skilsmisse eller separasjon er aktuelt. Derfor er det avhengig av hva slags type regel man står overfor om den konkrete tekst må formidles adressaten direkte. Kanskje er det mer nødvendig at pliktregler og grunnleggende rettigheter når ut til adressatene, mens hva gjelder de andre typene er det mer nødvendig at de finnes fysisk tilgjengelige slik at de som har behov for det kan søke informasjon selv.

2.2.2.2 Kommunikasjon av innholdet

Det kan etter kapittel 2.2.2.1 diskuteres hvorvidt språket i selve lovteksten bør være mer tydelig, eller om det er tilstrekkelig å anta at borgerne selv vil undersøke innholdet i teksten videre. På den annen side kan det være at man bør ha et mer tydelig og brukertilpasset språk i de kanaler som indirekte kommuniserer bestemmelsen. Med indirekte kommunikasjon menes de tilfeller hvor lovens innhold kommuniseres, og ikke nødvendigvis lovteksten i sin helhet. Dette er illustrert i Auberts modell.

Lovteksten kan ha en annen målgruppe enn hva de videre kommunikasjonskanaler av den har. For eksempel kan det tenkes at lovteksten i opplæringslova § 5-1 i første rekke er rettet mot de borgerne som har kjennskap til loven, og som videre skal kommunisere innholdet i regelen til en annen målgruppe. Eksempelvis er dette skoleledelsen som videreformidler innholdet til andre ansatte, elever eller foreldre ved skolen. Denne indirekte kommunikasjonen tilsier at det ikke er nødvendig at selve lovteksten når frem til adressatene, så lenge innholdet kommer frem. Dette synspunktet er i tråd med Auberts merknad om at det er de personer med kjennskap til loven i en mindre sosial gruppe som vil opptre som formidlere av reglene.⁵¹ I tillegg er dette argumentet relevant i forbindelse med hvor Klarspråkprosjektet bør legge sin hovedinnsats.

---

⁵⁰ Ekteskapsloven (1991) § 25 første ledd.

⁵¹ Aubert (1981) s. 135

2.2.3 Sosiale medier

Aubert presenterer videre et interessant synspunkt:

«Enkelte undersøkelser tyder på at samspillet mellom massemedia og den uformelle, sosiale kontroll i smågrupper er et springende punkt for vurderingen av effektiviteten ved lovene når det gjelder å skape etterlevelse av rettsreglene.»⁵²

Det er altså ikke tilstrekkelig kun å se på den formelle eller offentlige kommunikasjonen av lovgivning når man vurderer dens funksjonalitet. I lys av utviklingen av sosiale medier er dette poenget verdt å problematisere videre. Sosiale medier kan både virke som massemedier som sprer informasjon (for eksempel via en riksdekkende avis sin åpne profil på Facebook) og som sosial kommunikasjon i smågrupper (for eksempel via en privat gruppe på Facebook). Massemediene og mindre sosiale grupper har med utviklingen av sosiale medier fått flere plattformer for gjensidig kommunikasjon – informasjonen kanaliseres ikke lenger bare enveis fra massemediene til borgerne.

Aubert skriver videre at «[d]et ser ut som politiske meddelelser først og fremst får virkninger hvis de blir understøttet av, eller formidlet gjennom, personlige kontakter», og peker på at det samme argumentet reiser seg i forbindelse med kommunikasjon av lovgivning. Hvilken virkning en lov har, avgjøres etter dette i de mindre sosiale grupper. Aubert skriver at dersom det finnes en person i en gruppe eller organisasjon som har en spesiell tilknytning til lovgivningen, kan vedkommende opptre som formidler av lovgivningens innhold overfor de andre medlemmene av gruppen. Sosiale medier gjør denne påstanden mindre relevant i dagens samfunn. Statens informasjonsrolle har nemlig også måttet tilpasse seg utviklingen til sosiale medier.⁵³ I forbindelse med rapporten «Nye nettfenomener. Staten og delekulturen»⁵⁴ poengterte tidligere statsråd Heidi Grande Røys at «[b]ruken av sosiale medier vil være et av flere virkemidler som staten må vurdere å ta i bruk for å nå relevante innbyggere med sin informasjon, men også for å komme i dialog med innbyggerne.»⁵⁵

Samfunnet har endret seg mye siden Aubert presenterte modellen i 1976. Med Internett og sosiale mediers utvikling har kommunikasjon mellom staten og borgerne fått nye hjelpemid-

---

⁵² Ibid.

⁵³ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2008), brev.

⁵⁴ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2008), rapport.

⁵⁵ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2008), brev: Heidi Grande Røys skrev dette i et svarbrev til stortingsrepresentant Torgeir Micaelsen som i brev av 29.08.2008 opprinnelig stilte konkrete spørsmål til temaet.

ler. Regelverk, offentlige uttalelser, stortingsmeldinger etc. er for det første mer fysisk tilgjengelig for borgerne ved at de publiseres på Lovdata og Regjeringens nettsider. Lovdata lister dessuten opp en rekke andre kilder til rettsinformasjon.⁵⁶ I tillegg gjør Internett og sosiale medier det lettere for borgerne å finne frem til de offentlige organer, både slik at de kan søke informasjon om og kommunisere med, rette instans. På bakgrunn av denne utviklingen er det derfor ikke slik lenger at lovgivningen må bli formidlet gjennom personlige kontakter for å fungere.

Likevel kan det være avgjørende for lovgivningens virkning at den blir *understøttet* av personlige kontakter, slik Aubert skriver. Uavhengig av om rettsinformasjonen er tilgjengelig via Internett og sosiale medier, er personlig påvirkning det som avgjør *i hvilken grad* borgerne forstår eller innretter seg etter det de blir formidlet. Her kommer det også andre påvirkningsfaktorer inn, som sosiale relasjoner, retoriske virkemidler, kulturtilhørighet etc. Disse faktorene tilhører den kontekst som er med på å avgjøre hvor mottakelig borgeren er for å innrette seg etter de normsettene som lovgiver vedtar. Hvilke kulturer både kommunikasjonsmediet, teksten og mottakeren tilhører, og hvilke situasjoner teksten oppstår og formidles i, spiller inn. Jeg skriver nærmere om slike kontekster i kapittel 3.2.

Aubert skriver at det også er nødvendig å studere hvordan den sosiale informasjonsspredningen skjer i mindre grupper, og dette gjør seg fremdeles gjeldende i dag. Selv om personlig påvirkning ikke lenger er avgjørende for lovgivningens funksjonalitet, er informasjonsspredningen i mindre sosiale grupper en faktor som virker inn på det helhetlige bildet.

2.2.4 Borgernes rolle i et demokratisk samfunn

En ting som ikke kommer så klart frem hos Aubert, er at borgerne ikke bare er mottakere av informasjon, eller mottakere av innholdet i lovgivningen. Borgerne har også en rolle som kritiske deltakere i et demokratisk samfunn. Grande Røys skriver at det er nødvendig med dialog mellom staten og borgerne for at de på et tidlig stadium skal kunne delta i politikken og samfunnsutviklingen, «men også for at de skal kunne gi innspill i forhold til kvaliteten på statlige tjenester og den statlige myndighetsutøvelsen.»⁵⁷

I tilknytning til Klarspråkprosjektet har det vært hevdet at en forenkling av språket vil medføre at borgerne blir mer passive og mindre kritiske til de normsettene som styrer samfunnet. Og

---

⁵⁶ Lovdata, *Lenker til rettsinformasjon*.

⁵⁷ Fornyings- og administrasjonsdepartementet (2008), brev.

videre at en slik passivisering av borgerne svekker demokratiet.⁵⁸ Det kan for eksempel tenkes at leseren av en lovtekst tror vedkommende forstår selve teksten og dermed også innholdet i regelen, selv om dette egentlig ikke er tilfellet. Dette medfører for det første at lovgiver ikke lykkes i å informere adressaten om rettsregelen, men det medfører også at borgeren ikke reagerer noe særlig på dette fordi vedkommende tror at han eller hun forstår.

Motsetningsvis kan det sies at klarspråk ikke handler om å forenkle språket, men å gjøre det mer tydelig. Dette er riktig, samtidig som det alltid foreligger en risiko for å forenkle noe som ikke burde forenkles ubevisst dersom man ikke har vurdert virkningene tilstrekkelig på forhånd. Dette gjelder både for den direkte og indirekte meddelelse av lovgivningen. Alle adressater kan risikere å misforstå innholdet i lovteksten dersom språket forenkles. Dette kan i verste fall medføre at borgere går glipp av sentrale rettigheter eller at de misforstår sin kompetanse, plikt eller myndighet. Men det kan også medføre at borgere og institusjoner ikke stiller spørsmål ved, eller tilegner seg mer kunnskap om, de styrende normsett. Som Grande Røys skriver, er det viktig at borgere spiller en aktiv rolle i demokratiet nettopp for å kunne sikre kvaliteten på statlige tjenester og statlig myndighetsutøvelse.

Medierettsadvokat Jon Wessel Aass har argumentert for at lovforslag bør gjøres tilgjengelige på sosiale medier for å skape mer offentlig debatt.⁵⁹ I tillegg poengterte han at sosiale medier er en kanal for meddelelse av lover, og følgelig bør de sosiale medier brukes mer som informasjonsmiddel av staten for å skape kontakt med og engasjement blant borgerne. Etter Auberts modell er sosiale medier en indirekte form for kommunikasjon, og her ligger det mange latente muligheter for staten til å informere om lovgivningens innhold. Klarspråkarbeidet kan kanskje benyttes i større grad i slike kanaler, enn ved selve utarbeidelsen av lovtekster. Flere veiledninger, forklaringer og annet verktøy for at borgerne skal forstå lovgivningen kan etter dette synspunktet også være eksempler på hva staten kan formidle via disse plattformene.

3 Lovens tekstkvalitet

I språkvitenskapen søker man ofte å vurdere en konkret teksts kvalitet. Dette kan gjøres gjennom analyse, basert på en rekke forskjellige teorier og modeller. I denne delen av oppgaven forsøker jeg å definere lovtekst som sjanger basert på språkvitenskapelig litteratur, før jeg ser nærmere på betydningen av lovteksters tekstkvalitet. Videre er det relevant å studere hvilken betydning for sjangerforståelsen det har om en person får formidlet lovteksten indirekte, som illustrert i Auberts kommunikasjonsmodell.

---

⁵⁸ Blant annet ble dette diskutert av deltakerne under Klarspråkdagen ved Det Juridisk Fakultet UiO 31.01.2017.

⁵⁹ Motzfeldt (2014) s. 63.

3.1 Lovtekst som sjanger

3.1.1 Sjangerbegrepet

Sjanger er en viktig «forståelseskategori»⁶⁰. Den er nødvendig for å forstå ulike typer tekster historisk, kulturelt, kontekstuell og funksjonelt.⁶¹ For at en leser eller bruker skal kunne forstå innholdet i en tekst, er det i større eller mindre grad nødvendig at leseren er seg bevisst hvilken sjanger teksten tilhører. I vårt tilfelle er det en forutsetning at leseren av en lovtekst forstår at det nettopp er en lovtekst man har med å gjøre. Eller det kan være nødvendig at leseren av en avisartikkel som beskriver en lovbestemmelse, er seg bevisst at sjangerkravene stiller seg annerledes til en avisartikkel enn til lovteksten i sin originale form.

De fleste mennesker i samfunnet har en viss bakenforliggende kunnskap eller idé om hva en lovtekst inneholder. Enda større kunnskap om det har selvsagt mennesker som tilhører gruppene «den juridiske profesjon», «forvaltningen» eller de profesjonelle menneskene som tilhører «borgerne». Alle disse bakenforliggende oppfatninger vil hele tiden, bevisst eller ubevisst, prege den som leser teksten. De vil prege leseren uavhengig av om disse oppfatningene er korrekte eller falske, dette også uavhengig av om det er en jurist eller en ikke-jurist som leser teksten. Som Asdal m.fl. peker på i boken «Tekst og historie», er det helt avgjørende å kunne diskutere «tekstenes forhold til sine omgivelser, til forfattere, til lesere, til andre tekster, til andre diskurser, til institusjoner og så videre» for å kunne forstå teksten historisk.⁶² Og skal man finne ut av hvordan en lovtekst fungerer, må man også vurdere den historisk. I det følgende skal jeg se nærmere på hvilke normer som knytter seg til sjangeren lovtekster tilhører.

3.1.2 Sakprosa

Claus Detlefs definisjon av sakprosa gjengis av Tønnesson som «et slitesterkt forsøk på en definisjon»:⁶³

«En sakprosatekst er en tekst som adressaten, ut fra sine forventninger, oppfatter som direkte ytringer om virkeligheten. Forventningene skapes bl.a. ut fra den sammenhengen teksten inngår i.»⁶⁴

---

⁶⁰ Asdal m.fl. (2008) s. 189.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Tønnesson (2012) s. 15.

⁶⁴ Ibid.

Etter denne definisjonen spiller både avsender og mottaker en aktiv rolle. Forfatteren produserer en konkret ytring om virkeligheten. Mottakeren oppfatter ytringen basert på sine forventninger, og hvordan ytringen oppfattes er avhengig av hvilken sammenheng den inngår i. Hvilken institusjon sakprosateksten inngår i, avgjør hvilke forventninger som skapes til den.⁶⁵ I vårt tilfelle er institusjonen rettssystemet. Men institusjonen kan også være arbeids- og hverdagslivets tekster,⁶⁶ for disse sammenhengene er også arenaer som preger hvilke forventninger mottakerne har til lovtekstene.

Virkeligheten er sentral i sakprosatekster. Det er en forutsetning at lovtekster beskriver virkeligheten – nemlig hvilke rettsregler som faktisk gjelder på de ulike rettsområder. Likevel er det slik at lovtekster først og fremst har en normativ funksjon fordi de beskriver hvordan virkeligheten skal, bør eller kan være.⁶⁷ Lovtekstene har motsetningsvis ingen deskriptiv funksjon, slik som Tønnesson definerer sakprosa. Fag som jus og sosiologi kan tilnærme seg lovtekstene deskriptivt i sin beskrivelse av virkeligheten.⁶⁸ Slik sett er det kanskje ikke lovteksten selv som tilhører sjangeren sakprosa, men den juridiske eller rettsosjologiske beskrivelsen av den. Tønnesson definerer likevel alle tekster som produseres av staten som sakprosa, og lovtekster må derfor tilhøre sjangeren.⁶⁹ Derfor bør definisjonen til Detlef utvides til også å omfatte normative ytringer:

«En sakprosatekst er en tekst som adressaten, ut fra sine forventninger, oppfatter som direkte [beskrivende eller normerende] ytringer om virkeligheten. Forventningene skapes bl.a. ut fra den sammenhengen teksten inngår i.»⁷⁰

I dette forslaget til definisjon er fremdeles virkeligheten sentral i hva sakprosatekster beskriver, men i tillegg til å beskrive hvordan virkeligheten er, kan de også beskrive hvordan den skal, bør eller kan være.

En teksts retoriske egenskaper er et tema som ikke behandles i denne oppgaven, men det er viktig å presisere at følelser, sympatier og fordommer også preger sakprosatekster. Dette er også gjeldende for juridiske tekster. Hans Petter Graver skriver at ideen om rasjonalitet i juri-

---

⁶⁵ Ibid. s. 31.

⁶⁶ Tønnesson (2012) s. 31.

⁶⁷ Boe (2014), s. 18-19.

⁶⁸ Det er imidlertid uenighet blant teoretikere om i hvilken grad rettskildelæren er deskriptiv. Boe (2014) s. 15 flg.

⁶⁹ Tønnesson (2012) s. 61-62.

⁷⁰ Min omformulering.

diske tekster ikke bare etisk, den er også estetisk. I tillegg til retorikk nevner Tønnesson metaforene som en faktor som preger sakprosaetekster så vel som skjønnlitterære tekster.⁷¹ Begreper som «tilsvarende» (noe svarer) og «utelukket» (noe er lukket ute) er eksempler han gir på slike som man uten særlig vanskelighet kan finne brukt i lovtekster. Tønnesson skriver videre om metaforer at de «kompliserer forholdet mellom språk og virkelighet». Med dette mener han nok at metaforer kan gjøre språket i sakprosaetekster vanskelig å fortolke siden metaforer nettopp er begreper tatt ut av sin opprinnelige betydning. Graver poengterer likevel at metaforer ikke bare er språklige virkemidler, men integrerte felles måter å oppfatte erfaringer og ideer på.⁷² Han deler videre de juridiske metafortypene inn i fire: De dagligdagse metaforene (ikke særpreget for jussen), de regelbyggende metaforene (metaforer som virker som begrunnelse eller illustrasjon av en rettsregel), metaforer som brukes for å illustrere metoden i jussen (for eksempel «kilde» eller «avveining») og de stilistiske metaforene (metaforer som brukes for å gjøre argumentasjonen minneverdig, oppsiktsvekkende eller passende for sammenheng- en).⁷³ Lovtekster er generelt lite preget av stilistiske metaforer, disse er mer relevante i andre juridiske tekster. Bruken av metaforer er uansett uunngåelige i alle typer tekster, og betydningene av de metaforer som anvendes i lovtekstene er nok rettsanvenderne ganske innforstått med. I tillegg er jo metaforene, som med de andre ordene i lovtekster, gjenstand for tolkning etter juridisk metode.

Jeg vil i tillegg presentere en tese om at jo lenger vekk fra den opprinnelige lovteksten man beveger seg i Auberts kommunikasjonsmodell, dess mer sannsynlig er det at retorikk og metaforer preger språket i teksten. Dette handler om at teksten naturlig nok vil forandre seg etter å ha beveget seg gjennom mange ulike kommunikasjonskanaler dersom den blir omformulert. Selv om metaforer ikke bare er språklige virkemidler, vil de i økende grad bli brukt som dette for eksempel i nyhetsartikler eller av opinionsledere. I tillegg vil jeg begrunne denne hypotesen med at nettopp fordi de andre kommunikasjonskanalene ikke har like stor institusjonell autoritet og makt i samfunnet som det lovgiveren har («lovgiverens etos»), er de mer avhengig av følelsesmessige virkemidler for å bli hørt av mottakerne («patos»). Metaforer og retorikk brukes nettopp som slike språklige virkemidler for å vekke følelser hos mottakeren. Dette temaet kommer jeg tilbake til under siste del av kapittel 3.1.3.

3.1.3 Lovtekst som funksjonell sakprosa

---

⁷¹ Tønnesson (2012) s. 21-22.

⁷² Graver (2008a) s. 179.

⁷³ Graver (2008a) s. 180.

Tønnesson deler begrepet sakprosa inn i tre deler.⁷⁴ For det første omtaler han hovedbetydningen som en «lett videreutvikling av Claus Detlefs definisjon» sitert innledningsvis. For det andre definerer han de to bruks- og virketyperne sakprosa som litterær sakprosa og funksjonell sakprosa. De ulike typene sakprosa er plassert ut i fra deres institusjonelle tilhørighet. Den funksjonelle sakprosaen er ikke uten litterær kvalitet, men den befinner seg ikke innenfor den litterære rammen av hva som i Norge er definert som litterær sakprosa. «Litterær sakprosa er forlagspubliserte tekster med navngitte forfattere» skriver Tønnesson, hvor forfatteren er et selvstendig individ og har alle virkemidler tilgjengelig.⁷⁵ Hans definisjon av funksjonell sakprosa er svært treffende for lovtekst som sjanger:

«Funksjonell sakprosa er offentlig tilgjengelige tekster skrevet av private eller offentlige institusjoner eller av navngitte eller ikke navngitte privatpersoner. Forfatterforståelsen er kollektiv. Forfatteren henvender seg som skribent på vegne av en institusjon til allmennheten eller andre institusjoner. Denne sakprosaens sjangerkrav er intimt forbundet med deres tiltenkte funksjon. Den funksjonelle sakprosaens medier spenner fra bøker via aviser til radio, brosjyrer og tekstede bruksgjenstander, og omfatter en rekke av Internettets medier.»⁷⁶

Lovtekster er offentlig tilgjengelige, de er skrevet av offentlige institusjoner, forfatterforståelsen er kollektiv, og forfatteren(-e) henvender seg til allmenheten i Norge, institusjoner eller forvaltningsorganer på vegne av staten. Forfatterne henvender seg ikke bare på vegne av staten, men på vegne av selveste lovgiver. Dette gjør at lovtekster er en type funksjonell sakprosa det stilles spesielt strenge krav til. Lovgivers hovedoppgave er å produsere normsett som skal regulere atferden til alle borgerne i et helt samfunn. For at de skal lykkes i dette er det nødvendig at det stilles krav til hvordan tekstene de produserer utarter seg, og videre hvordan de kommuniseres og fortolkes. I denne sammenheng knytter funksjonalitetskravet seg spesielt sterkt til lovtekster som sakprosa. At lovtekstene fungerer i tråd med lovgivers hensikt er forfatterens hovedoppgave, og videre en forutsetning for at tekstene har legitimitet i samfunnet. I tillegg er det en forutsetning at leserne forstår innholdet i tekstene for at de skal fungere i tråd med lovgivers hensikt.

At lovtekster er funksjonell sakprosa som formidles på vegne av lovgiver, setter sitt preg på hvordan tekstene blir til og hvordan de er utformet. Lovtekstene står for folkestyre, de er forankret i Stortingets verdighet og stilling i befolkningen og i statsstyret. Lovtekst som sjanger

---

⁷⁴ Tønnesson (2012) s. 32-35.

⁷⁵ Ibid. s. 34.

⁷⁶ Ibid.

har dermed en egen demokratisk og politisk legitimitet.⁷⁷ Lovgiveren karakteriseres av at dens makt har sin begrunnelse i formelle forhold, lovgiver er den eneste autoritet som er tilknyttet en anerkjent rett til å fastlegge generelle rettsregler.⁷⁸ Men lovgiver kan også argumentere for at lover bør følges, og disse argumentene er et resultat av en prosess med stor ekspertise.⁷⁹

Autoritet og troverdighet i juridiske tekster er et av temaene Graver beskriver i «Juridisk overtalelseskunst».⁸⁰ Som han skriver har Aristoteles' etos og patos begge med følelser å gjøre. Mens etos dreier seg om mer stabile forhold tilknyttet sosiale normer, er patos tilknyttet konkrete følelser som fremkalles hos tilhørerne av en tale.⁸¹ Av dette kan man utlede at lovgiverens etos i samfunnet viser til at lovgivers gjennomslagskraft er avhengig av dens autoritet og troverdighet som institusjon, og at den vekker tillit med sin utforming av lovtekster. Videre er lovens funksjon mer avhengig av å vekke konkrete følelser, nemlig forståelse eller aksept, i de tekstene som lovgiver produserer.⁸² Dette beskrives som lovens patos i samfunnet.

Nevnte temaer er beskrevet mer utførlig blant annet av Graver,⁸³ og det anbefales at man også studerer disse nærmere i tilknytning til Klarspråkprosjektet. Retorikk og argumentasjonsteknikk i juridiske tekster er nettopp en slik type tverrfaglig tilnærming mellom rettsvitenskapen og språkvitenskapen som arbeidet med klart lovspråk vil ha stor nytte av. Av hensyn til avgrensing beveger jeg meg nå videre til å se på andre faktorer som virker inn på hvordan sakprosaetekster forstås av leseren.

3.2 Kontekst

I boken «Language and Power» (2001) presenterer Norman Fairclough en modell for diskursanalyse og poengterer at språket alltid må sees i sammenheng med samfunnet det oppstår i, fordi det er en «intern og dialektisk forbindelse mellom disse fenomenene».⁸⁴ Dette poenget gjør seg ikke bare gjeldende for juridisk argumentasjonsteknikk, men også når det gjelder tekstene som kommuniserer lovregler i Auberts modell. Som Mirjam Abrahamsen skriver, er tekster «resultatet av de ulike relasjoner som befinner seg mellom ulike enkeltindivider og grupper i samfunnet». Videre skriver hun at deltakerne har en rolle i hvordan man formulerer

---

⁷⁷ Graver (2008b) kapittel 2.1.

⁷⁸ Graver (2008a) s. 88.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid. s. 143-167.

⁸¹ Ibid. s. 144.

⁸² Ibid. s. 143-167.

⁸³ Se Graver (2007), Graver (2008a), og Bakken og Graver (red.) (2013).

⁸⁴ Abrahamsen (2013) s. 153.

og kommuniserer tekster skriftlig og muntlig, og at dette må være med i analysen når man vurderer en tekst. I hvilken grad en leser forstår en tekst, er derfor også avhengig av den konkrete kontekst den formidles i.

3.2.1 Kulturkontekst og situasjonskontekst

I språkvitenskapen deler man kontekstbegrepet inn i to undergrupper. Den første er kulturkontekst, som Fairclough forklarer som «et sett konvensjoner eller vaner for hvordan vi skal formulere ulike kommunikative budskap.»⁸⁵ Kulturkonteksten er relevant i lys av Auberts kommunikasjonsmodell fordi det her finnes «ulike normer for hvordan aktører skal kommunisere med hverandre i en konkret situasjon både skriftlig og muntlig. Disse normene er både knyttet til hvordan vi formulerer den aktuelle tekst, og i hvilket medium teksten kommer til uttrykk».⁸⁶ Slike normer beskrives nærmere under kapittel 3.3.

Den andre typen kontekst er situasjonskontekst.⁸⁷ Tekster kan ikke tolkes uavhengig av hvilken situasjon de befinner seg i. Når lovgivningen kommuniseres, er forståelsen til leseren ikke bare avhengig av hvilken bakgrunnskunnskap vedkommende har om teksten, men også av hvordan de ulike tekstene benyttes i ulike situasjoner.⁸⁸ Situasjonsbetingende faktorer er med på å bestemme hvordan lovgivningen virker.

Som deltaker i en gitt kulturkontekst vil man som Abrahamsen poengterer «kunne kjenne igjen strukturelle elementer som ligger til grunn for ulike typer tekster i ulike situasjoner». Man vil for eksempel som deltaker av kulturkonteksten «avisleser» kjenne igjen elementer av hvordan journalister formidler sakprosa. Videre vil den rollen avsenderen har i den konkrete situasjon ha betydning for hvordan teksten kommuniseres til mottakeren, og dermed vil også det kommunikative innholdet i de ulike kanalene formuleres forskjellig.⁸⁹ Dette er interessant i tilknytning til om lovgivningens innhold forandrer seg etter hvilken kommunikasjonskanal den meddeles gjennom i Auberts kommunikasjonsmodell.

3.2.2 Tekstkultur

---

⁸⁵ Ibid. s. 155.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid. s. 156.

Et annet begrep som kan brukes for diskurs er tekstkultur.⁹⁰ Som nevnt er altså konteksten med på å gi teksten mening, og «denne meningen skapes i en tekstkultur».⁹¹ Det konkrete samspiller med det kulturelle. Tønnesson definerer tekstkultur som:

«[...] en gruppe mennesker som samhandler gjennom tekster ut fra et noenlunde felles normsystem. Andre begreper som har vært foreslått for å identifisere en slik sosial gruppe, er diskursfellesskap (discourse community) og språkbruksmiljø.»⁹²

Alle mennesker tilhører ulike tekstkulturer, ofte flere samtidig. En mann kan for eksempel både anvende lovtekster i sitt yrke som advokat, lese en ruteoversikt for bussen, og gå igjennom et foreldremøtereferat fra skolen til sin datter. Disse tre forskjellige tekstene forholder han seg til gjennom tre forskjellige tekstkulturer. De ulike tekstkulturene som mottakeren er en del av vil prege hvilken mening teksten oppfattes å ha. Tønnesson peker videre på hvorfor det er nødvendig å være bevisst på hvilke tekstkulturer den konkrete teksten man studerer inngår i. Bruker man eksempelet over, er det nødvendig at mannen er seg bevisst om han leser en ruteoversikt, om han leser foreldremøtereferatet eller om han leser en lovtekst. Hans forståelse av innholdet i tekstene avhenger av om han anser seg som medlem av tekstkulturen til henholdsvis «busspassasjerer», «foreldre» eller «advokater». Lovgivningen kan dessuten tenkes å ha forskjellige funksjoner og mening i de ulike tekstkulturene. Tekstkulturen vil derfor også prege leserens forståelse og tilnærming til teksten. For eksempel vil mannen som advokat lete etter smutthull i lovgivningen og argumenter for sin klient, mens han som forelder vil lete etter anvisning på hvordan han skal forholde seg til situasjoner med skolen.

Tar man utgangspunkt i gruppen «Andre borgere som har hatt kontakt med rettsnormer, rettsorganer eller referater av disse» i Auberts kommunikasjonsmodell, ser man at disse kan bli kommunisert lovgivningen blant annet fra advokater eller fra pressen. Av dette kan man utlede et eksempel på to mulige tilfeller: at en borger blir fortalt om en konkret lovbestemmelse av sin advokat, eller at borgeren leser om den samme bestemmelsen i en avisartikkel. I begge tilfeller blir hun indirekte kommunisert lovbestemmelsen. Men hvilken av disse to mulige kommunikasjonskanaler bestemmelsen meddeles gjennom, vil påvirke hvordan hun tilnærmer seg teksten og videre oppfatter innholdet i den. Borgeren tilhører en annen tekstkultur hvis hun sitter i et møte med sin advokat enn det hun gjør når hun leser avisen hjemme. Når hun får den formidlet av sin advokat, vil hun kanskje føle seg tryggere på at det som blir meddelt er korrekt enn hun gjør når hun leser avisen, på bakgrunn av hvilke egenskaper formidleren har. Eller det kan tenkes at avisen har en mer oversiktlig måte å presentere bestemmelsen på

---

⁹⁰ Ibid. s. 154.

⁹¹ Tønnesson (2012) s. 58.

⁹² Ibid.

enn det advokaten har, og at borgeren vil forstå innholdet tydeligere av å lese om den i avisen. Det er mange mulige utfall man kan trekke ut fra dette eksempelet. Poenget er at den tekstkulturen som lovgivningen kommuniseres i, er en typisk faktor som påvirker hvordan den fungerer. I tillegg vil tekstkulturen virke inn på hvilken tillit adressaten har til at det som kommuniseres er korrekt.

Går vi tilbake til eksempelet med advokaten som tilhører de tre forskjellige tekstkulturene, vil han gi en lovtekst ulik vekt for eksempel avhengig av om han leser om den på et diskusjonsforum uten navngitte forfattere på Internett, eller om han leser om den samme bestemmelsen i et brev fra motpartens prosessfullmektig. Videre vil advokaten som leser være preget av hvilken tekstkultur han i det konkrete øyeblikket tilhører, nemlig situasjonskontekstuelle faktorer. I det ene øyeblikket tilhører han tekstkulturen «leser av et anonymt diskusjonsforum», mens i det andre øyeblikket tilhører han «den juridiske profesjon». Hvilken tekstkultur både avsenderen, teksten og mottakeren inngår i vil derfor også være en situasjonskontekst som påvirker hvordan lovgivningen fungerer.

3.3 Sjangernormer

Sjangerkravet til funksjonell sakprosa er sterkt forbundet med dens tiltenkte funksjon.⁹³ Lovteksters struktur og innhold er presist og nøyaktig utformet med tanke på hvilken funksjon de er ment å ha. Funksjonalitet er hva man kan kalle en sjangernorm. Sjangernormer er nettopp de ulike tekstnormene som danner grunnlaget for sjangeren.⁹⁴ Sjangernormene danner videre grunnlaget for tekstkulturen.⁹⁵ Abrahamsen beskriver tekstnormer ikke bare tilknyttet hvordan ulike tekster struktureres, men også tilknyttet sjangerens «stil-, innholds- og komposisjonsnormer».⁹⁶ Det er de ulike sjangernormene som danner grunnlaget for hvordan lovtekstene formuleres i lys av kultur- og situasjonskonteksten den oppstår i. Videre har sjangernormene nettopp en viktig funksjon i å gi mottakeren en pekepinn for å gjenkjenne hva slags type tekst vedkommende har å gjøre med.⁹⁷

Det neste naturlige spørsmålet å stille, er hvor viktig sjangertilhørigheten er for tekstens kvalitet. Tønnesson stiller spørsmålene «Hvilke tekstnormer ligger til grunn for teksten, og hvordan kan teksten igjen bidra til å vedlikeholde disse normene? Er dette gunstige normer for

---

⁹³ Ibid. s. 34.

⁹⁴ Abrahamsen (2013) s. 155 og s. 157.

⁹⁵ Tønnesson (2012) s. 59.

⁹⁶ Abrahamsen (2013), s. 157.

⁹⁷ Ibid. s. 155.

demokratiet?».⁹⁸ Det holder altså ikke bare å se på teksten og hvilken kontekst den inngår i. For å vurdere en lovteksts kvalitet må man også studere hvilke normer som knytter seg til teksten. I tillegg kan bruken av disse sjangernormene være med på å opprettholde hvordan andre tekster i samme sjanger utformes.

3.3.1 Generelt om sjangernormer i juridiske tekster

Juridiske tekster tilhører ikke én felles sjanger, det finnes flere. Eksempler kan være lovsjangerer, domssjanger, prosedyresjanger og akademisk avhandlingssjanger.⁹⁹ Disse har egne sjangernormer som danner grunnlaget for hvordan de er utformet. Lovsjangeren utpeker seg som spesiell fordi «den har som formål å regulere en generell klasse av hendelser for fremtiden gjennom en form som er bundet til konsise og abstrakte tekster som gis en spesiell status som gyldige lovtekster».¹⁰⁰

I artikkelen «Vanlig juridisk metode? Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger» beskriver Graver nærmere hvilke sjangerkrav som knytter seg til juridiske tekster.¹⁰¹ Han skriver at sjangernormer defineres av de «toneangivende medlemmer i et kommunikasjonsfelleskap».¹⁰² Dommerne, spesielt i Høyesterett, er toneangivende for egenskapene og kravene til rettsanvendelsen. Når det gjelder juridisk forskning er det ikke dommerne som på samme måte angir premissene for normene, fordi det hovedsakelig er forskere som utgjør kommunikasjonsfelleskapet i rettsvitenskapen. Som Graver skriver, kan man beskrive den rettsvitenskapelige metoden som noe annet enn «vanlig juridisk metode», gjennom å studere hva fremtredende representanter av denne sjangeren gjør.¹⁰³ Slik jeg forstår Graver, sikter han til at den juridiske metoden som regel forbindes med metoden tilknyttet regelanvendelsen, men at man også bør definere nærmere hva som er særegent for metoden som anvendes i juridisk forskning for å styrke rettsvitenskapens vitenskapelige identitet.

3.3.2 Lovteksters sjangernormer

Kravene til det språklige innholdet i juridiske tekster er svært sentrale. Jurister er lært opp til å skrive godt, presist og korrekt når de produserer tekster. I tillegg utpeker sjangernormene tilknyttet lovtekster seg som spesielt viktige. Lovtekster går gjennom en lang prosess før de en-

---

⁹⁸ Tønnesson (2012) s. 59

⁹⁹ Graver (2008b). kapittel 2.1.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid. kapittel 1.

¹⁰³ Ibid.

delig trer i kraft. Språket er selve verktøyet lovgivningens forfattere har til å utføre sine oppgaver. Lovtekstene i seg selv er middelet for at det konkrete målet kan oppnås, og derfor er det nødvendig med strenge sjangerkrav i denne typen tekster. Selvsagt foreligger det mange variasjoner i hvordan bestemmelsene er formulert og strukturert, men det er nødvendig at det foreligger visse krav til teknikken for at de skal være tilgjengelige.¹⁰⁴

I denne sammenheng er det hensiktsmessig å vise til veiledningen «Lovteknikk og lovforberedelse» utgitt av Justisdepartementets lovavdeling.¹⁰⁵ Veiledningen fra 2000 forutsetter i samsvar med utredningsinstruksen at «departementene og underliggende organer og utredningsutvalg legger rådene til grunn i utarbeiding av forslag til nye lover og forskrifter».¹⁰⁶ Den gir en rekke strukturelle, språklige, innholdsmessige og komposisjonelle retningslinjer for hvordan lovtekster, forskrifter, proposisjoner etc. bør utformes. Selve veiledningen kan sees på som en samling over de sjangernormene som gjør seg gjeldene for lovgivningen, og viser oss hvor omfattende og nøyaktig disse sjangernormene er utarbeidet.

Som Tønnesson poengterer, kan det diskuteres om sjangernormer er hensiktsmessig for demokratiet. Med dette tolker jeg han dithen at dersom tradisjonen tilsier at man mer eller mindre ukritisk følger de sjangernormene som knytter seg til hvordan en lovtekst skal utformes, vil lovgivningen ikke utvikle seg i tråd med utviklingen til andre samfunnsområder. For eksempel mener nok mange borgere at enkelte lovtekster er skrevet på et gammeldags språk, som videre medfører vanskeligheter med å forstå innholdet i dem. Historiske og kulturelle faktorer bidrar som oftest til at enkelte normer opprettholdes eller forkastes i et samfunn. Følgelig tar det som regel lang tid før slike normer endres. Likevel er det et viktig poeng at sjangernormene er avgjørende for tekstforståelsen i den forstand at det må foreligge en forutberegnelighet i lovtekstene, eller en konsekvent måte å utforme lovtekstene på, for at mottakeren skal forstå at den leser en lovtekst og deretter være seg bevisst sjangeren. Veiledningen fra 2000 er den tredje i rekken av slike siden 1973.¹⁰⁷ I veiledningens innledning er det nettopp presisert at det ble utarbeidet en ny og mer omfattende veiledning i 2000 spesielt av hensyn til internasjonal retts utvikling.¹⁰⁸ At sjangernormene samles i en slik offentlig veiledning, kan tilsi at det foreligger en bevissthet over de demokratiske utfordringer som knytter seg til fastsatte sjangernormer. I det minste at disse med jevne mellomrom må forandres eller fornyes i tråd med andre samfunnsområders utvikling.

---

¹⁰⁴ Justis- og politidepartementet (2000).

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid. s. 3.

¹⁰⁷ Justis- og politidepartementet (2000) s. 3.

¹⁰⁸ Ibid.

3.4 Sjangerforståelsens betydning ved indirekte kommunikasjon av loven

Til nå har vi sett på de sjangernormer som knytter seg til lovteksten. Men i lys av Auberts modell foregår kommunikasjon av lovgivning i størst grad indirekte, det vil si på andre måter enn at borgerne leser den konkrete lovtekst. Da vil det følgelig knytte seg andre sjangernormer til teksten avhengig av hvilket medium den formidles gjennom. Lovtekstene har sine særegne sjangernormer for hvordan de utformes. Pressen, forvaltningen og domstolene har for eksempel andre sjangernormer knyttet til hvordan disse produserer tekster, og i sin viderefremidling av lovtekster vil slike sjangernormer påvirke hvordan de gjengir lovgivningen. Derfor kan det stilles spørsmål ved i hvilken grad sjangerforståelsen påvirkes av om en person får formidlet lovteksten indirekte etter Auberts kommunikasjonsmodell.

Konteksten er som nevnt sentral for hvilken tilnærming leseren har til teksten, og vil påvirke hvordan vedkommende forstår innholdet. Konteksten vil også påvirke hvilken sjangerforståelse leseren knytter til teksten. Indirekte kommunikasjon av lovtekster kan følgelig skape forvirring knyttet til mottakerens sjangerforståelse dersom de ikke er seg bevisst dette. Hvis det eneste grunnlaget en borger har blitt formidlet en lovtekst er via personlige kontakter, vil faren være stor for at innholdet er påvirket av utenforliggende faktorer og dermed kanskje forandret. Jo flere kommunikasjonskanaler lovteksten beveger seg gjennom i Auberts modell, dess større er sjansen for at den blir påvirket av utenforliggende faktorer.

Som jeg har vært inne på tidligere kan det hevdes at retorikk og følelsesmessige uttrykk preger formidlingen av lovteksten jo mer den beveger seg til høyre i Auberts modell. Med dette mener jeg at pressen for eksempel har andre sjangernormer knyttet til sin produksjon av tekster enn det Lovavdelingen har. Pressen bruker andre virkemidler og sjangernormer fordi de har andre mål med sin formidling, blant annet den kommersielle tilnærmingen. Dersom en avisartikkel ikke gjengir den konkrete lovbestemmelsen i sin helhet, vil den kunne tillegges et annet innhold fordi artikkelen bruker andre språklige virkemidler. I tillegg er det alltid fare for å feilinformere dersom man «plukker ut» en paragraf fra en lov uten å fremstille den i sammenheng med andre bestemmelser.

Tønnesson skriver at hvilket medium en sakprosa tekst kommuniseres gjennom er en viktig del av tekstanalyse.¹⁰⁹ Bevisstgjøring på mottakerens side over hvilken sjanger formidlings-teksten tilhører, er avgjørende for hvilken legitimitet og vekt teksten tillegges. Her må leseren være seg bevisst hvilke ulike sjangernormer som knytter seg til den konkrete teksten for å forstå innholdet i tråd med sin hensikt, men også hvilke sjangernormer som knytter seg til de

---

¹⁰⁹ Tønnesson (2012) s. 102-103.

som viderefremidler den. Dersom man leser et innlegg om en lovtekst skrevet av en privatperson på Facebook, må man være bevisst at vedkommende har sine egne motiver bak å formidle dette som ikke nødvendigvis samsvarer med lovgivers motiver. Indirekte kommunikasjon av lovtekster har dermed sine svakheter dersom mottakerne ikke er i besittelse av en slik sjangerbevissthet.

4 Funksjonalitet som vurderingskriterium

4.1 Funksjonalitet

Det overordnede målet til Klarspråkprosjektet er å kartlegge og utarbeide metoder som kan bidra til at leserne av en lovtekst «finner det de trenger, forstår det de finner og kan bruke det de finner til å gjøre det de skal».¹¹⁰ Intensjonen er at lovtekstene fungerer slik de er ment å fungere. For at lovtekster skal fungere i tråd med lovgivers hensikt må de være tilgjengelige, de må forstås og kunne anvendes slik de er ment å skulle forstås og anvendes. Jeg vil i det følgende kapittelet drøfte hva det innebærer at en lovtekst fungerer, og belyse hvilke metoder man kan tilnærme seg de mest relevante problemstillingene på.

4.2 Den operasjonelle rettssosiologien

Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen poengterer i sin innledning til boken «Rettssociologi: klassiske og moderne perspektiver» at det ikke er tilstrekkelig å kun stille spørsmålet hvorvidt en konkret lovgivning virker.¹¹¹ Det dukker opp andre spørsmål man må ta stilling til før man ser på lovgivningen. Følgelig kan det på samme måte være viktig å innta slike tilnærminger før man analyserer en konkret lovtekst. For det første er det relevant å undersøke *hva* det vil si at en lovtekst fungerer, videre avgrense *hvem* det er den skal fungere for, og dernest hvordan man kan *isolere* funnene man gjør fra andre sosiale faktorer.¹¹²

Den operasjonelle rettssosiologien forsøker gjennom studier å finne forklaringsmønstre på hvorfor ulike lovtekster ikke fungerer i tråd med sin hensikt.¹¹³ I rettssosiologien inntar man ofte en teoretisk retning til sitt studie, for eksempel en konfliktorientert retning eller funksjonalistisk retning.¹¹⁴ Et klassisk eksempel på et funksjonalistisk studie er Vilhelm Aubert, Torstein Eckhoff og Knut Sveri sin første undersøkelse av den norske hushjelploven publisert i

---

¹¹⁰ Språkrådet.

¹¹¹ Hammerslev og Rask Madsen (2013) s. 25-26.

¹¹² Ibid. s. 26.

¹¹³ Zamboni og Hammerslev (2013) s. 712.

¹¹⁴ Ibid.

1952.¹¹⁵ Loven hadde som mål å bedre hushjelpers arbeidsvilkår på et område som ellers var preget av stor avtalefrihet. I tillegg til å studere hushjelpenes kunnskaper om loven, studerte Aubert, Eckhoff og Sveri videre hvilke virkninger loven hadde. Som Thomas Mathiesen skriver har disse to problemstillingene en naturlig sammenheng med hverandre fordi «[k]unnskap om en lov er en nødvendig – men ikke tilstrekkelig – forutsetning for at loven skal ha den tilsiktede virkning i en befolkningsgruppe».¹¹⁶ Resultatene viste imidlertid en ganske sikker konklusjon på at det forelå store begrensninger i hushjelplovens virkninger. Hvorfor den ikke fungerte er nærmere omhandlet i rapporten og videre litteratur skrevet om den.¹¹⁷ Interessant for denne oppgavens tema er i hvilken grad indirekte kommunikasjon av lovgivningen påvirker dens virkning. Dette kommer jeg tilbake til under kapittel 4.6.

4.3 Nærmere om en lovs funksjonalitet

At en lovt tekst fungerer, kan tillegges ulike betydninger. Lovtekstens funksjon kan for eksempel enten tilsi at brukerne *forstår* innholdet i reglene, at brukerne *innretter* seg etter reglene eller at reglene gir grunnlag for en *effektiv* forvaltning.¹¹⁸ Hvilken funksjon lovt teksten har, kommer an på hvilket rettsområde eller hvilke situasjoner den søker å regulere. I noen lover finner man en formålsbestemmelse i de innledende paragrafer. I helsepersonelloven § 1-1 står det for eksempel:

«Lovens formål er å bidra til sikkerhet for pasienter og kvalitet i helse- og omsorgstjenesten samt tillit til helsepersonell og helse- og omsorgstjenesten.»¹¹⁹

Av denne bestemmelsen kan man utlede at helsepersonelloven fungerer i tråd med lovgivers hensikt dersom det i praksis foreligger tilstrekkelig sikkerhet for pasienter og kvalitet i helse- og omsorgstjenesten samt tillit til helsepersonell og helse- og omsorgstjenesten. Men man kan også tolke bestemmelsen dithen at dersom rettsanvenderne bruker disse betraktninger og intensjoner aktivt i sine vurderinger som et overordnet mål, fungerer lovgivningen.

For å finne ut av hvilke funksjoner en lov er ment å ha må man søke videre informasjon i lovens forarbeider. Her er det ofte mye informasjon å hente om hvilke motiver som ligger bak, hvilke betraktninger som har vært gjort og hvilken vekt de ulike intensjonene tillegges. I

---

¹¹⁵ Ibid. s. 713 og Mathiesen (2011) s. 54-61.

¹¹⁶ Ibid. s. 55.

¹¹⁷ Blant annet som beskrevet i Mathiesen (2011) s. 57 flg.

¹¹⁸ Berger Wahl (2017).

¹¹⁹ Helsepersonelloven (1999) § 1-1.

NOU1993:33 om Helsepersonells rettigheter og plikter¹²⁰ har for eksempel del 4 tittelen «Generelle motiver» og gjengir over ni kapitler hvilke motiver til lovforslaget om ny felles helsepersonellov som forelå. Dette gir oss mer informasjon om lovgivers hensikt enn vi finner i formålsbestemmelsen i lovens § 1-1. Skal man for eksempel studere hvordan helsepersonelloven fungerer i praksis, må man søke i forarbeidene etter hvilke intensjoner man skal undersøke om er oppfylt eller ikke.¹²¹

Hvilken betydning som tillegges lovteksters funksjonalitet, varierer etter hvilket rettsområde man befinner seg på, hvilket innhold lovteksten og dens forarbeider har, hvordan rettskildet bildet for øvrig ser ut, samt etter hvem som er dens adressater. I rettighetsstadfestende bestemmelser er det for eksempel mer sentralt at alle borgere forstår innholdet, mens det i prosessuelle bestemmelser for domstolene er mer relevant at den juridiske profesjonen og forvaltningen forstår innholdet. På strafferettens område er det mer naturlig å vurdere funksjonalitet i lys av om borgerne innretter seg etter reglene, mens det i forvaltningsretten naturligvis er relevant å studere om lovgivningen sikrer effektiv forvaltningspraksis.

I tilknytning til Auberts modell har de ulike kommunikasjonsmediene forskjellige mål og motiver for sine ytringer, som kan være annerledes enn de motivene som lovgiveren har. Derfor kan det tenkes at lovtekstenes funksjon i det virkelige liv påvirkes av hvilket medium den meddeles gjennom. Det er interessant å studere i hvilken grad lovgivers intensjoner «overlever» denne prosessen, og kanskje vil dette variere etter hvilket medium de kommuniseres gjennom.

Som nevnt er min teori at jo flere ledd lovteksten beveger seg igjennom, dess større er muligheten for at den blir påvirket eller forandret underveis. Dette henger sammen med at det er flere mennesker eller grupper involvert, og flere som ikke tilhører den juridiske profesjon eller forvaltningen jo lengre til høyre man beveger seg i modellen. I så tilfelle sikres lovgivers intensjoner å bli formidlet korrekt best ved direkte kommunikasjon (lovtekst → borger). Likevel er det som nevnt under kapittel 2.2.3 slik at Internett og sosiale medier gjør det mer tilgjengelig for borgerne å søke den opprinnelige kilden til informasjon. Fordi det finnes så mange flere mulige meddelelsesmidler i dag, kan dette kanskje gjøre at leserne er mer kritiske til hvor de får informasjonen formidlet fra.

---

¹²⁰ NOU 1993:33

¹²¹ Et slikt søk i forarbeidene er dessuten en del av den juridiske metoden når man skal vurdere konkrete saker.

Fredrik Sejersted skriver at grunnlover ikke har «én enkelt funksjon. De har mange.»¹²² Sejersted nevner videre de ulike funksjonene, nemlig rettslige, politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle osv. Dette gjelder også for andre lover. Av hensyn til avgrensning skiller jeg i det følgende mellom lovtteksters *normative* og *sosiale* funksjon.

4.3.1 Lovteksters normative funksjon

Jeg har vært inne på lovtteksters normative funksjon i kapittel 3. Videre innebærer lovgivning i de fleste former en type maktutøvelse overfor andre.¹²³ Lovgivningen kan være maktutøvelse for eksempel både mens den blir skapt, i sin implementering, i sin rene tekstform, i sin anvendelse og i sin sanksjonering.¹²⁴ Hvis man ser på lovgivning som makt i sin rene tekstform, uttrykker språket makten. I valg av ord og uttrykk ligger muligheter til å «utøve makt, gi politiske signaler, hjelpe, anerkjenne, diskriminere og undertrykke».¹²⁵ Språket henviser til en handling eller en mellommenneskelig konstellasjon, til en rettighet eller til en plikt. Videre gir språket en form for anvisning til hvordan den konkrete adressat eller det konkrete rettssubjektet skal handle/ikke handle eller beslutte/ikke beslutte ut i fra angitte rammer, eller hvordan rettssubjektet får sin rettsstilling berørt.

I tillegg til dette kan språk være makt i den forstand at de ordene som brukes er med på å skape et inntrykk av at leseren og forfatteren ikke er sidestilt, at forfatteren er den som bestemmer eller har myndighet over den som leser. Dette er hensiktsmessig i noen tilfeller, for eksempel ved at det skaper autoritet hos lovgiveren. På andre måter kan dette være uhensiktsmessig. For eksempel kan forfatteren bruke vanskelige ord som leseren ikke er kjent med, eller motsetningsvis at man forenkler noe som bør beskrives mer detaljert. Dette skaper en distanse mellom forfatter og leser, som kan påvirke hvordan teksten mottas og forstås i en negativ retning.

Lovteksters normative virkninger kan både være tilsiktede og utilsiktede.¹²⁶ Dersom fengselsstraffen virker individualpreventivt, har den virket tilsiktet. De utilsiktede virkningene av en lovtekst er vanskeligere å identifisere.¹²⁷ Et eksempel på en utilsiktet normativ virkning kan være dersom fengselsstraffen medfører at den som straffes føler seg mer tilpass i fengselskul-

---

¹²² Sejersted (2014) kapittel 2.

¹²³ Zamboni og Hammerslev (2013) s. 711.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Bangsund (2013) s. 21.

¹²⁶ Mathiesen (2011) s. 44-45.

¹²⁷ Ibid. s. 45.

turen fremfor i samfunnet utenfor, og vedkommende derfor ikke frykter å begå nye lovbrudd for å fengsles igjen.

4.3.2 Lovteksters sosiale funksjon

Lovtekster kan også ha sosiale funksjoner. I retts sosiologien studerer man hvordan retten påvirker andre samfunnsforhold.¹²⁸ «Rettens sosiale funksjon» er nettopp tittelen på boken hvor Auberts kommunikasjonsmodell er hentet fra. De sosiale virkninger skiller seg fra de normative ved at de ikke direkte knytter seg til lovgivers rettslige intensjoner om å styre menneskelig atferd. Den sosiale funksjonen søker gjennom lovgivningen å forbedre konkrete sosiale områder gjennom for eksempel å fordele rettigheter og plikter.

En lovteksts sosiale funksjon kan både være reell og/eller symbolsk.¹²⁹ Noen lovtekster har en symbolsk funksjon i den forstand at de stadfester grunnverdier i et samfunn. Grunnloven¹³⁰ er et eksempel på en lov som det kan hevdes blant annet har en slik symbolsk funksjon fordi den, forenklet sagt, symboliserer hvilke konstitusjonelle verdier samfunnet er bygget på. Lovtekster som har en reell sosial funksjon er bestemmelser som utdyper mer konkret hvilke midler som skal brukes for å tilrettelegge for og forbedre rettssubjektets sosiale liv. Som eksempler nevnes bestemmelser i folketrygdloven eller likestillingsloven.¹³¹

Det er også nyttig å skille mellom de tilsiktede og de utilsiktede sosiale virkninger. Lovgivning kan medføre ulemper og kostnader - utover de tilsiktede ulemper for de som sanksjoneres etter visse bestemmelser.¹³² Det kan for eksempel være tale om ulemper ved å begrense folks frihet, ved at kostnadene og ressursbruken på området er for høy sammenliknet med gevinsten, eller ved bryderi i forbindelse med rapporteringskrav.¹³³ Overordnet søker man i retts sosiologien også å vurdere om lovtekster medfører utilsiktede sosiale virkninger i form av svekkelse av rettssikkerheten til ulike grupper og økte sosiale forskjeller. I tillegg er jo en utilsiktet sosial virkning nettopp at lovteksten ikke fungerer i det hele tatt, slik som mye tydet på ved undersøkelsen av hushjelploven nevnt innledningsvis i kapittel 4.

4.4 Indirekte kommunikasjons betydning for lovens virkning

---

¹²⁸ Ibid. s. 44 flg.

¹²⁹ Sejersted (2014) kapittel 2.

¹³⁰ Grunnloven (1814).

¹³¹ Folketrygdloven (1997) og likestillingsloven (2013).

¹³² Justis- og beredskapsdepartementet (2009) Veilederen s. 2.

¹³³ Ibid.

Man bør også gjøre et skille mellom de tilsiktede og de utilsiktede virkningene når man stiller spørsmålet om hva det har å si for lovgivningens virkninger om den blir kommunisert indirekte.

4.4.1 Indirekte kommunikasjons betydning for lovens tilsiktede virkninger

Når det gjelder indirekte kommunikasjons betydning for lovens tilsiktede virkninger, er de ulike rettsinformasjonstiltak sentrale. Slike har ofte som mål nettopp å sikre at lovens tilsiktede virkninger oppfylles. Siden Auberts modell ble publisert har det foregått en videre utvikling av feltet rettshjelp. Rettshjelpfeltet er «en konkret juridisk praksis der en kraftig innsats virkelig blir gjort for å formidle lovstoff og realisere lovens intensjoner»,¹³⁴ for eksempel JURK (Juridisk rådgivning for kvinner) og Jussbuss (Juriststudentenes rettsinformasjon). I tillegg til informasjonstiltakene driver også disse rettspolitisk arbeid i å kritisere lovregler og fremme forslag til lovendringer.¹³⁵

I lys av denne utviklingen har det også blitt foretatt rettshjelpsundersøkelser blant annet for å undersøke rettshjelpsbehovet i forskjellige sosiale grupper. Eskeland og Finne (1971), Johnsen (1987), Johnsen (1997), Juss-Buss (1991) og Graver (2001) er de fem mest sentrale som Mathiesen nevner.¹³⁶ En av Mathiesens konklusjoner til disse er spesielt relevant i forbindelse med indirekte kommunikasjon. Han skriver at det foreligger en rekke latente muligheter for å forbedre folks velferd og kjennskap til lovgivningen, blant annet ved at andre grupper enn studenter bør iverksette tiltak.¹³⁷

Klarspråkprosjektet kan bidra til at flere slike rettsinformasjonstiltak utvikles. Hvis man utvikler flere veiledninger og brukertilpassede hjelpeverktøy til mediene som skal kommunisere lovtekstene (både forvaltningen, presse, sosiale medier etc.), eller til adressatene direkte, kan dette bidra til at samfunnsdeltakerne får mer kunnskap om lovgivningen. På den annen side har noen slike verktøy allerede blitt produsert, og mye tyder på at disse forenkler informasjonen i alt for stor grad. For eksempel har Utdanningsdirektoratet en veiledning på sine nettsider som heter «Spesialundervisning på fem minutter».¹³⁸ Som Havnerås beskriver, gir denne ikke noe tydeligere svar på hvem som har rett til spesialundervisning etter kriteriet «tilfredsstillende utbytte» som drøftet i kapittel 2.1.1.1.¹³⁹ Derfor kan det hevdes at slike verktøy, dersom de

---

¹³⁴ Mathiesen (2011) s. 61.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid. s. 62-70.

¹³⁷ Ibid. 70.

¹³⁸ Utdanningsdirektoratet (2015).

¹³⁹ Havnerås (2016) s. 30-31.

ikke utarbeides godt nok, ikke bidrar til å gjøre rettsreglene tydeligere. Snarere tvert om, for noen kan det virke nedverdiggende å få presentert et så viktig tema som spesialundervisning på kun fem minutter. Det tar for de fleste mer tid enn fem minutter å forstå innholdet i en rettsregel, uansett hvilket rettsområde man befinner seg på.

Kommunikasjons- og informasjonsteknikk i jussen er et tema for rettsinformatikken, og det skjer en utvikling her i tråd med økte tekniske muligheter. Kanskje vil det være nyttig med flere rettsinformasjonstiltak som ikke bare forklarer regelanvendelsen, men som også behandler temaene kommunikasjon, retorikk og språklige utfordringer. Dette kan skape mer bevisstgjøring om de problemstillingene man står overfor. Slike kan særlig tenkes rettet mot de som kommuniserer lovgivningen indirekte. Men også her må det være en viktig forutsetning at temaene ikke forenkles. Informasjonsspredning om disse temaene virker Klarspråkprosjektet på god vei i å belyse viktigheten av, og det blir spennende å følge utviklingen fremover.¹⁴⁰

4.4.2 Indirekte kommunikasjons betydning for lovens utilsiktede virkninger

Studerer man de utilsiktede virkningene av at en lov kommuniseres indirekte, stiller problemstillingene seg noe annerledes. Her ser man ikke bare på hvilket udekket rettshjelpsbehov som finnes og hvilke kommunikasjonstiltak som bør iverksettes – men på hvilke utilsiktede betydninger det har at en lov kommuniseres indirekte. Denne tilnærmingen studerer ikke rettsreglens utilsiktede virkninger i samfunnet, men hvordan samfunnet virker inn på retten. Nemlig hva det har å si for lovens innhold at den blir kommunisert av andre medier enn den offisielle kunngjøringen av loven. Som Mathiesen påpeker, er spørsmålet om en lovs utilsiktede virkninger ofte et gradsspørsmål,¹⁴¹ og dette er også gjeldende for samfunnets virkning på loven.

4.4.2.1 Normperspektivet

Håkan Hydén argumenterer for et normperspektiv,¹⁴² som vil si at samfunnets øvrige normer påvirker rettens utvikling. Han beskriver at normer også kan komme fra grupper, og at «normsändaren har olika kraft beroende på olika faktorer som bl.a. hänger samman med normens betydelse för mottagaren»¹⁴³. Hvilket kommunikasjonsmiddel og språk som benyttes er blant annet det som påvirker slik «norminläring»¹⁴⁴.

---

¹⁴⁰ VG (2016).

¹⁴¹ Mathiesen (2011) s. 84.

¹⁴² Ibid. s. 103.

¹⁴³ Hydén (2002) s. 99-100.

¹⁴⁴ Ibid. s. 100.

Kommunikasjon påvirker altså hvordan rettsregler og lovgivningen blir til. Ut ifra et normperspektiv kan det videre tenkes at indirekte kommunikasjon av allerede gjeldende rett påvirker hvordan innholdet forstås og tolkes av samfunnsdeltakerne. Kanskje kan en lovtekst gis et videre eller snevrere innhold enn det som i utgangspunktet var motivet til lovgiver, på bakgrunn av slik norminnlæring som Hydén beskriver. Hvilket språk meddelelsesmiddelet bruker og hvilke holdninger det beskriver i sin omtalelse av lovteksten, vil kunne påvirke mottakeren dersom vedkommende identifiserer seg med denne normen. Dette er mest sentralt for bestemmelser som anviser bruk av skjønn fordi de overlater store deler av vurderingene til adressatene. Videre kan det tenkes at indirekte kommunikasjon medfører en endring av lovbestemmelsens innhold, enten det er tale om en snevrere eller videre forståelse av ordlyden. En transformasjon av lovtekstens innhold vil kunne hevdes mer gjeldende til høyre i Auberts modell fordi disse meddelelsesmidlene tilhører andre sjangre, er tilknyttet andre sjangernormer og omfatter en bredere gruppe mennesker.

4.4.2.2 *Opinionsperspektivet*

Et annet perspektiv til samfunnets innvirkning på retten er opinionsperspektivet. Dette perspektivet dreier seg om at samfunnsmedlemmene har en subjektiv bevissthet om samfunnet og verden som påvirker den rettslige utviklingen.¹⁴⁵ Dette opinionsklimaet er ikke individuelt, men det oppstår kollektivt i store eller hele deler av verden. Som Mathiesen skriver er det ikke et klart skille mellom opinionsklima og samfunnsnormer, men hvor samfunnsnormer bruker tid på å forandre seg, skjer opinionsendringer raskt.¹⁴⁶ Krig, naturkatastrofer, sult og nød er eksempler på hendelser som medfører en endring i opinionsklimaet. Et relevant eksempel Mathiesen nevner er opinionsklimaet tilknyttet narkotikakriminalitet. Han beskriver en økt «moralsk panikk» i samfunnet på bakgrunn av enkeltsaker som fremstillet et feilaktig bilde av narkotikabruken i datidens samfunn, som videre medførte en streng narkotikalovgivning i Norge. Men de siste årene har det gjennom diverse avisartikler, debattinnlegg og sosiale medier vært en tendens mot en mer liberalisert opinion tilknyttet narkotikabruk.¹⁴⁷ Det vil være interessant å se om dette er et slikt opinionsklima som vil bidra til å endre lovgivningen på sikt, for eksempel ved legalisering av cannabis som allerede har skjedd i enkelte vestlige stater.

4.4.2.3 *Materialitetsperspektivet*

---

¹⁴⁵ Mathiesen (2011) s. 104.

¹⁴⁶ Ibid. s. 104-105.

¹⁴⁷ Se for eksempel Morgenbladets artikkel *Dansen med djevelen* (2017).

Materialitetsperspektivet tilnærmer seg samfunnets innvirkning på retten ved å hevde at det er de produksjonsmessige og materielle mengdene av fysiske ting som påvirker rettens utvikling.¹⁴⁸ Når teknologien og produksjonen forandrer seg, er dette noe bakenforliggende som påvirker et samfunns normer og derfor videre forandrer retten.¹⁴⁹ Kommunikasjonsutviklingen gjennom tidene er et godt eksempel på dette, og ikke minst relevant for i dag er de sosiale medier og Internetts utvikling. Denne utviklingen har ført til omfattende ny eller endret lovgivning, og i tillegg har den medført økt tilgjengelighet til et større rettskildemateriale for alle samfunnsdeltakerne.

Dette perspektivet påvirker lovgivningen i den forstand at nye kommunikasjonskanaler medfører nye rettsområder som krever regulering. I tillegg fører den økte tilgjengeligheten til at samfunnsborgerne gjennom indirekte kommunikasjon av lovgivningen får bredere og mer korrekt kunnskap om rettsreglene. Med Lovdata er det lettere for borgerne å søke den direkte kilden for informasjon, enn det kanskje var før hvis man ikke eide siste utgave av lovsamlingen. Kildekritikk og personlige egenskaper påvirker selvsagt i hvilken grad borgerne er bevisst legitimiteten til det de blir formidlet, men det sentrale er at de har større mulighet til å tilegne seg kunnskap uten å være avhengig av personlige kontakter. Hvilken innvirkning dette har for lovteksters innhold, er tilknyttet at samfunnsborgerne har større mulighet til å få et helhetlig rettskildebilde – og dermed større mulighet til å forstå lovgivningen i tråd med lovgivers hensikt.

4.5 Avsluttende kommentar til de retts sosiologiske tilnærminger

Inger-Johanne Sand presenterer en tese i artikkelen «Retts sosiologisk teori i komplekse samfunn: Hva slags teori har vi behov for?».¹⁵⁰ Tesen går ut på at det mer enn noen gang er behov for en «betydelig variasjon av retts sosiologisk teori, slik at retts sosiologisk forskning kan bidra til å synliggjøre rettens variasjoner og dens mange ulike oppgaver i samfunnet.»¹⁵¹ Sand begrunner dette blant annet med at «[d]et er en sentral del av rettens funksjon at den bidrar til regulering og kontroll av de ulike former for makt som til enhver tid skapes i et samfunn, og av de negative og ikke intenderte konsekvenser de måtte ha.»¹⁵² Utviklingen av teknologi og nye kommunikasjonsmidler medfører stadig nye plattformer for sosiale grupper og sosiale interaksjoner. Denne utviklingen gjør at det oppstår nye utfordringer for den retts sosiologiske forskning og teori.

---

¹⁴⁸ Mathiesen (2011) s. 106.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Sand (2012) Sammendrag.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid. Artikkelens siste avsnitt.

Avslutningsvis til dette kapittelet vil jeg poengtere at forskjellige retts sosiologiske perspektiver er sentrale hjelpemidler i arbeidet med klart lovspråk. At brukeren av en lovtekst «finner det de trenger, forstår det de finner og kan bruke det de finner til å gjøre det de skal», er et generelt mål man kan tilnærme seg på forskjellige måter. Hvilken tilnærming man bør bruke, avhenger av hvilke funksjoner den konkrete lovteksten er ment å ha. I tillegg er det som Sand skriver, behov for en videreutvikling av de retts sosiologiske teorier i tråd med samfunnets utvikling på andre områder. For å utarbeide et språk som sikrer at borgerne forstår lovgivningen, må man være bevisst de ulike måter en lov kan fungere på. Både de tilsiktede og util-siktede virkninger av at en lovtekst er formulert på den ene eller den andre måten, er med på å bestemme dette.

5 Språket

5.1 Betydning og alternativer

«Å lære om lovteksten er å lære om språklig tolkning.» skriver Boe.¹⁵³ Det er ikke oppgaven til en rettsanvender å finne den filologisk rette forståelsen av ordene, men å finne *meningsinnholdet*.¹⁵⁴ For å kunne utlede krav til hvordan språket i lovtekster bør utformes, må man veie de ulike varianter og alternativer opp mot hverandre. Som med andre tekster, utarter språket i lovtekster seg varierende avhengig av hva de skal formidle. Lovtekster kan utarte seg som generelle verdiformuleringer eller som presist angitte atferdsnormer, og innholdet i dem kan anviser bruk av tvangsmidler eller det kan fordele ressurser.¹⁵⁵

Veiledningen i lovteknikk angir en rekke retningslinjer for hvordan språkbruken i lovtekster bør utarte seg i kapittel 6 «Terminologi og språkføring».¹⁵⁶ Språket utarter seg videre annerledes i de ulike kommunikasjonsmidlene som meddeler lovteksten videre fordi de som nevnt er tilknyttet andre sjangernormer. I dette kapittelet skal jeg først gå gjennom språkets betydning for rettsreglers eksistens. Deretter skal jeg gjøre rede for to forskjellige språkvarianter som av enkelte blir stilt opp mot hverandre som to motstridene alternativer. I kapittel 5.3 begrunnes hvorfor språket er avgjørende for hvordan lovgivningen virker i realiteten.

5.1.1 Språkets betydning for rettsreglers eksistens

---

¹⁵³ Boe (2012) s. 135.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Aubert (1981) s. 128.

¹⁵⁶ Justis- og politidepartementet (2000). Kapittel 6, s. 88-96.

Tønnesson hevder at «[m]ye av det som omtales i språket er i seg selv språklige fenomener. Det gjelder for eksempel lovene og alle tekstene som skrives om dem.»¹⁵⁷. Med dette tolker jeg han dithen at språket virkeliggjør jussen. Det lovgiver skriver om er språklige fenomener som ikke har noen selvstendig eksistens uten at de er omtalt og skrevet ned. Noen kan påstå at lover¹⁵⁸ ikke eksisterer uten språket. Men denne påstanden er ikke uten modifikasjoner, for eksempel vet man historisk at normer og verdier kan prege et samfunn over lang tid før de blir kodifisert i en lovtekst. Det finnes en rekke rettsosnologiske undersøkelser som har studert «hvordan noe blir til rett, dvs. en spesifikk form for sosial norm, som i vår tid utspringer fra staten og sanksjoneres av staten.»¹⁵⁹

«Et lovvedtak og teksten som er knyttet til dette, utgjør et autoritetsargument for rettsregelen.»¹⁶⁰ skriver Graver i «Juridisk overtalelseskunst». Autoriteten er her tilknyttet «begrunnelsen for lovgivningsmakten og muligheten for delegasjon av denne»¹⁶¹. Lovteksten utgjør et argument for rettsregelen, og kan dermed ikke identifiseres fullt ut med regelen. Kirsten Ketscher poengterer også at det er noe overordnet som kommer til uttrykk i positiv rett, nemlig grunnverdier.¹⁶² Slike er forutsatt i alle rettskilder og i all rettsanvendelse og fortolkning. Selv om de synliggjøres, skapes de ikke i den positive retten. Et eksempel er at Stortinget ikke kan avskaffe målet om likestilling mellom kvinner og menn, men Stortinget kan styrke en slik grunnverdi i den positive lovgivningen. Grunnverdiene omsettes som regel til grunnprinsipper, som kommer til uttrykk i formålsbestemmelser eller fortaler til internasjonale bestemmelser.¹⁶³ Formålsbestemmelser angir hvilke verdier lovtekstene hviler på, og ofte er disse av en slik art det har vært allmenn oppslutning om i lang tid. Grunnverdiene er udelelige og umistelige, det vil si at man ikke kan dele dem inn hierarkisk eller avskaffe dem. Siden disse verdiene ikke kan skapes ved lov, eksisterer de før de blir kodifisert. Men disse er nettopp dette; grunnverdier. De er ikke å regne som juridiske tekster før de har blitt skrevet ned eller er å anse som ulovfestet rett.

Eugen Ehrlich argumenterte for det som blir kalt «levende rett», som skiller seg fra den positive retten.¹⁶⁴ Den levende retten er kort fortalt den retten som er skapt av ikke-statlige, sosiale sammenslutningers «organisatoriske imperativer»¹⁶⁵. Motsetningsvis er den positive rett kun

---

¹⁵⁷ Tønnesson (2012) s. 21.

¹⁵⁸ Med lover mener jeg her i juridisk forstand, ikke såkalte naturlover.

¹⁵⁹ Zamboni og Hammerslev (2013) s. 712. Min oversettelse.

¹⁶⁰ Graver (2008a) s. 88.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ketscher (2008) s. 112.

¹⁶³ Ketscher (2008) s. 113.

¹⁶⁴ Banakar (2013) s. 66.

¹⁶⁵ Ibid.

den rett som staten har fremskaffet. Slike teorier kan også knyttes til rettspluralisme, men av hensyn til avgrensning vil jeg ikke gå nærmere inn på dette. Det er tilstrekkelig å nevne at i hvilken grad lover eksisterer uten språket, må sees i lys av hva man definerer som rett.

Tønnesson har langt på vei rett i at det som omtales i lovtekstene er språklige fenomener. Lovtekstene normerer situasjoner som oppstår i mellommenneskelige relasjoner. I den grad lovtekstene beskriver hvilke bestemte egenskaper en løsøregjenstand, et begrep eller en konstellasjon har – er denne beskrivelsen basert på menneskelige betraktninger og språklige formuleringer lovgiver og rettspraksis har kommet frem til. Om dette er hensiktsmessig eller ikke for demokratiet, er et spørsmål i debatten om rettsliggjøring av samfunnet.

5.1.2 Fagspråk eller klart språk

Det juridiske fagspråket har utviklet seg innenfor fagmiljøet som en spesialisert terminologi som skiller faget fra andre hverdagslige tekster, og supplerer der vanlig språk kommer til kort eller fortsetter der det slutter.¹⁶⁶ Som Jan Erik Bangsund påpeker kan fagspråk lette kommunikasjon mellom de som tilhører fagmiljøet, men det kan også komplisere kommunikasjonen med de som ikke tilhører det. Rettsvitenskapen skiller seg fra annen vitenskap ved at faguttrykk og fagspråket påvirker de som ikke tilhører fagmiljøet i stor grad. I veiledningen til lovteknikk er denne problemstillingen kommentert i innledningen til kapittelet om språk og terminologi. Det siteres fra kap. 6.1.1. at

«[v]ed utforming av lovtekster må det legges vekt på at ordvalget og setningsbyggingen blir slik at de som skal bruke loven, lett kan lese og forstå den. [...] Men ofte er det vanskelig å få til en enkel og lett forståelig lovtekst uten at det skjer på bekostning av presisjon og entydighet. Da må man foreta en avveining mellom kryssende hensyn.»¹⁶⁷

Difi siterer professor Helge Omdal i sin rapport «Kan lovspråk temmes?» som presiserer at det både er et demokratisk og rettslig krav at det skriftlige morsmålet skal være så brukervennlig at samfunnsborgerne ikke får følelsen av å ikke mestre det.¹⁶⁸ Dette er et eksempel på et slikt kryssende hensyn som veilederen i lovteknikk viser til. Det demokratiske og rettslige kravet til at språket skal være brukervennlig, må ikke gå på bekostning av presisjon og entydighet, men motsatt må ikke presisjon og entydighet gå på bekostning av brukervennlighet.

---

¹⁶⁶ Bangsund (2013) s. 20.

¹⁶⁷ Justis- og politidepartementet (2000) s. 88.

¹⁶⁸ Difi (2013) s. 2.

Nevnte rapport beskrev funnene blant annet ved at det forelå gjennomgående mangelfull språkbevissthet og kompetanse på å skrive klart språk i juridiske tekster.¹⁶⁹ Veiledningen i lovteknikk kommer med et nyttig argument i denne sammenheng, nemlig at et utgangspunkt bør være at det stilles større krav til brukertilpasning og enkelthet i lover som henvender seg til allmennheten, enn lover som henvender seg til folk med spesielle forutsetninger til å forstå lovtteksten.¹⁷⁰ Dette er et godt utgangspunkt for å sikre forståelse hos adressatene, og videre funksjonalitet av lovgivningen. Siden språket er kilden borgerne har til informasjon om rettsregler, bør man sondre mellom de ulike typene rettsregler som finnes. Og følgelig tilpasse språket etter disse.

Et annet argument i denne sammenhengen er at man ikke må velge enten fagterminologi eller klart språk. Det ene utelukker ikke det andre. Sissel Motzfeldt beskriver dette som at det foreligger en misforståelse blant enkelte i at arbeidet med klarspråk går ut på å fjerne faguttrykk i en tekst. Snarere er det nødvendig med enkelte faguttrykk for at språket skal være presist, og at disse enkelt kan gjøres tilgjengelige for andre ved at de forklares. «Målet med arbeidet er ikke å gjøre språket enkelt på bekostning av nyansene og presisjonen, men å gjøre språket enklere å forstå, blant annet ved å forklare faguttrykk og luke ut andre hindringer for forståelsen. Der ligger en viktig distinksjon.» skriver hun.¹⁷¹

Opgaven i å forklare faguttrykk kan kanskje være hensiktsmessig å tillegge de kanalene som kommuniserer lovtteksten indirekte i Auberts modell. For eksempel kan slike rettsinformasjonstiltak tenkes utviklet av forvaltningen, de kan formidles gjennom hjelpemidler på Lovdata eller gjennom sosiale medier. Et annet forslag er at de som produserer lovttekstene også utarbeider slike hjelpemidler spesielt rettet mot de som skal videreformidle lovttekstene, for eksempel spesialtilpassede veiledninger for pressen. Som nevnt finnes det flere kilder til rettsinformasjon allerede, men jeg vil tørre å påstå at det kan ventes en økt utvikling av slike i fremtiden. Denne påstanden begrunnes i den økte utviklingen av nye plattformer for informasjonsspredning via Internett.

5.1.3 Språkets betydning for lovens funksjonalitet

«Det foreligger svært lite forskning og undersøkelser om mulige virkninger av språket og strukturene i lovene.»¹⁷² skriver Tor-Egil Viblemo innledningsvis i rapporten «Hvordan fire

---

¹⁶⁹ Ibid. s. 1-2.

¹⁷⁰ Justis- og politidepartementet (2000) s. 88.

¹⁷¹ Motzfeldt (2014) s. 57.

¹⁷² Oxford Research (2015) s. 7.

lover forstås og virker i praksis». Dette begrunnes videre med at det på generell basis er metodisk svært krevende å studere og vurdere virkninger av lover.

Som jeg har nevnt under kapittel 1.2.1 er en lovs funksjonalitet avhengig av svært mange kontekstuelle faktorer. Ingen faktor virker alene. Skal man studere hvilken virkning en isolert faktor har, for eksempel lovtteksters språk, er det derfor ikke mulig å trekke direkte konklusjoner om hvilke samfunnsmessige konsekvenser det har om språket er formulert på den ene eller andre måten. Man kan studere og evaluere hvordan språket misforstås, hvordan språket påvirker rettsanvenderens holdninger, hvordan språklige vanskeligheter kan skape ineffektiv forvaltningspraksis etc., men for å se de store samfunnsstrukturene er det alltid andre faktorer som også virker inn.

Overordnet er det likevel interessant å se på hvilken betydning akkurat språket har. Språket er en stor del av rettsvitenskapen. Men språkvitenskapen og rettsvitenskapen har tradisjonelt sett ikke hatt like mye tverrfaglig samarbeid som kanskje sosiologien og rettsvitenskapen har hatt. Auberts kommunikasjonsmodell viser for eksempel kun i hvilke ledd lovttekstene og reglene kommuniseres, den sier ikke noe om språket i det som kommuniseres. Aubert var, som mange andre retts sosiologer, mer opptatt av hvordan lovttekster kommuniseres enn hva som kommuniseres. Dette henger nok sammen med at jurister alltid har vært ansett som svært språkkyndige, hvilket kanskje har medført at de språklige aspektene har blitt litt nedprioritert i en retts sosiologisk sammenheng. Eller det kan være fordi det, som nevnt, ikke har vært et like tett fagsamarbeid mellom språkvitenskapen og rettsvitenskapen tradisjonelt sett.

Et annet poeng Viblemo m.fl. peker på, er at det ikke finnes enighet om akkurat hvordan lovtteksters språk og struktur skal forstås.¹⁷³ Rettskildelæren med sine rettskilddeprinsipper er en helt egen rettsdogmatisk metodelære. Likevel er det stadig diskusjoner om hva jussen egentlig er, og hvor bundet man er av den juridiske metodelæren.¹⁷⁴ I nevnte undersøkelse har rapporten gjort et skille mellom juss og språk, dvs. de har ikke ønsket å belyse hvor vanskelige de juridiske vurderinger er - men hvordan de alminnelige borgere oppfatter språket. Et slikt skille vil for jurister kanskje oppfattes som unaturlig, ettersom den alminnelige språklige forståelse er et konkret tolkningsmoment i den juridiske metoden. Det kan kanskje være mer hensiktsmessig å gjøre et skille som Boe gjør (se kap. 1.1.3), mellom lovttekstens språklige oppbygning, innhold og ordbruk på den ene side, og den ferdige tolkede regelen på den annen side. I en språklig sammenheng er det førstnevnte som er gjenstand for analyse.

---

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

Inge Lorange Backer skriver at det vil være et stort behov i fremtiden for kunnskap i fremmedspråk når det gjelder utarbeidelser av rettsregler i tråd med internasjonal rett.¹⁷⁵ Dette er nødvendig for å sikre at internasjonal rett blir oversatt til norsk på en korrekt måte, men det er også nødvendig med «god norsk språkforståelse for å sikre et smidig og presist lovspråk som ikke er en passiv refleks av underliggende internasjonale formuleringer.»¹⁷⁶ Også i tilknytning til internasjonal rett ser vi altså et økt behov for mer rettsvitenskapelig forskning og teori om språkets virkninger.

Språket isolert sett har sine egne funksjoner. Graver publiserte artikkelen «Språk uten forandring» i Morgenbladet, hvor han beskriver de ulike funksjonene lovspråket har.¹⁷⁷ Lovspråket skal fremkalle lydighet og har derfor ofte en tradisjonsrik og høytidelig form. Spørsmålet er derfor hvor høytidelig og verdig språket må være i lovtekster for at det skal fremkalle aksept og lydighet blant borgerne. Balansegangen går mellom presisjon på den ene siden, og at det ikke skal virke fremmedgjørende på den andre siden.¹⁷⁸

Her er man inne på noe viktig i forbindelse med funksjonaliteten, det er nemlig stor sammenheng mellom at lovtekster virker fremmede og at de ikke fungerer etter sin hensikt. Dette illustrerer for eksempel hushjelpundersøkelsen til Aubert, Eckhoff og Sveri (1952).¹⁷⁹ Dersom borgerne kommuniseres en lovtekst i en språkdrakt de føler at de ikke mestrer, vil de videre ikke tillegge den nødvendig vekt eller anse den som verdt å prioritere/studere nærmere. Slik sett får lovteksten kun en symbolsk verdi, som ikke realiserer de rettigheter og plikter som den er ment å gjøre. Språket og kommunikasjon er en viktig kilde til kunnskap om lovtekster. Kunnskap om lovtekster er videre nødvendig, men ikke tilstrekkelig,¹⁸⁰ for at en lov fungerer slik den er ment. Derfor er språket med på å avgjøre om en lov fungerer i tråd med lovgivers hensikt.

På den annen side kan det hevdes at det ikke er språket i selve lovteksten som bør være gjenstand for forandring. Dersom man, i likhet med Aubert, hevder at størsteparten av kommunikasjon av lovtekster foregår indirekte, bør kanskje Klarspråkprosjektet ha sitt hovedfokus på slik kommunikasjon.

---

¹⁷⁵ Backer (2011) kapittel 11.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Graver (2011).

¹⁷⁸ Motzfeldt (2014) s. 62.

¹⁷⁹ Mathiesen (2011) s. 54-61.

¹⁸⁰ Ibid. s. 55.

5.2 Krav til språket utledet fra Auberts modell

Det er ikke mulig å utlede direkte språktekniske krav fra Auberts modell. Det man kan utlede og videre studere, er de kompliserte mekanismer som sørger for at en lovgivning når frem til adressatene. Etter disse drøftelser bør man søke verktøy og metoder fra både språkvitenskapelig og rettssosiologisk teori.

Jeg vil hevde at det klarspråklige arbeidet hovedsakelig ikke bør ligge i å forbedre lovtekstene, men heller i å forbedre de videre tekster som formidler reglene. Jeg begrunner dette nærmere under kapittel 5.2.2. Følgelig er det nødvendig med en kartlegging av de ulike kommunikasjonskanaler som finnes, og hvilke sjangernormer som legger premissene for disse. Videre vil modellen belyse konteksters betydning for hvordan det språklige innholdet bør utformes.

Avslutningsvis skal jeg oppsummere krav som etter denne drøftelsen bør stå sentralt i Klarspråkprosjektet. Listen er ikke uttømmende, og enkelte av kravene er heller ikke oversatt av prosjektet. Hensikten er snarere å forklare hvordan man kan knytte Auberts modell, og de ulike språkvitenskapelige og rettssosiologiske teorier, til prosjektet.

5.2.1 Kvalitet

Det stilles strenge krav til lovteksters kvalitet. Veiledningen i lovteknikk og lovforberedelse¹⁸¹ lister opp varianter av språket som bør unngås, nettopp for å sikre at tekstene forstås av borgerne uten at det går på bekostning av kvaliteten. For eksempel står det at man bør unngå «inkonsekvent ordbruk, flertydige og uklare ord, overflødige sondringer (eks: *fysiske og juridiske personer* kan erstattes med *alle*), fremmedord og faguttrykk (eks: *implementere* kan erstattes med *gjennomføre*), gammeldagse ord og uttrykksmåter, forkortelser, talluttrykk og tegn.»¹⁸² Veiledningen er ment for utarbeidelse av lover og forskrifter, men dens betraktninger vil også være nyttige ved utarbeidelse av andre type tekster som formidler lovgivningen.

Skal man vurderer juridiske teksters kvalitet bør man anvende metoder fra språkvitenskapen. Hvilken sjanger teksten tilhører, hvilken kontekst avsenderen, teksten og mottakeren inngår i, og hvilke sjangernormer som knytter seg til teksten, vil legge premissene for tekstens kvalitet. Videre er tekstens kvalitet avgjørende for hvordan den forstås. En tekst av god kvalitet forstås slik den er ment å gjøre, og dette er et grunnleggende krav for at lovgivningen videre skal

---

¹⁸¹ Justis- og politidepartementet (2000).

¹⁸² Difi (2013) s. 51.

fungere slik den er ment. Det er som nevnt ikke tilstrekkelig å se på ordenes betydning isolert, men hvilket meningsinnhold teksten skal formidle.

5.2.2 Kommunikasjon som sikrer forståelse

Mathiesen presenterer en sosiologisk hypotese i boken «Retten i samfunnet» vedrørende makt og rett:

«Tesen tilsier at retten er produsert gjennom kamp mellom interesser, der de som vinner maktkampen og får maktmessig overtak, også får bestemme – dvs. gi premissene for – rettsutviklingen.»¹⁸³

Som han skriver, bygger mange i vårt samfunn på den feilaktige oppfatning av at lovgiver mer eller mindre står fritt til å produsere lovgivning, men at nevnte tese poengterer at dette ikke er tilfellet.¹⁸⁴ Derimot er poenget at «personer, grupper og organisasjoner med mye makt i samfunnet for øvrig, også blir premissleverandører for lovgiverne.». Dette er et interessant synspunkt i forbindelse med Auberts modell. Mathiesens utgangspunkt var samfunnets innflytelse på hvordan lovgivningen blir vedtatt eller ser ut. Bruker man denne argumentasjonen i et videre ståsted, nemlig hvordan lovgivningen kommuniseres til borgerne etter at den er produsert, vil det foreligge ulike innflytelsesprosesser også her for hvilken virkning den får.

Jurister er tillært en egen argumentasjonsteknikk som gjør at de språklig sett har stor mulighet for innflytelse i ulike rettslige og politiske sammenhenger.¹⁸⁵ De ulike massemediene som kommuniserer lovgivningen har sine egne argumentasjonsteknikker, sine egne retoriske virkemidler, og sine egne motiver for hva og hvordan de velger å meddele målgruppene. Avhengig av det konkrete mediets innflytelseskraft på samfunnet, vil følgelig disse ha mulighet til å påvirke hvordan lovgivningen oppfattes og virker i samfunnet.

Etter dette kan man bygge videre på tesen til Mathiesen, og si at mange har en feiloppfatning av at lovgiver alene er ansvarlig for hvordan lovgivningen virker. Hvis dette er tilfellet, glemmer man den innflytelse massemediene som kommuniserer lovgivningen har. Dette er et interessant synspunkt for videre debatt, særlig i lys av nyhetsmediers informasjonsroller og -plikter i et demokratisk samfunn. Det er følgelig ikke tilstrekkelig å konstatere hvordan lovgi-

---

¹⁸³ Mathiesen (2011) s. 140. Det er imidlertid nødvendig å påpeke som Mathiesen skriver (s. 141 flg.) at denne tesen er kontroversiell og at den ikke er empirisk fastslått.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid. s. 141.

veren bør formidle lovgivningen, man bør også stille krav til hvordan de andre mediene formidler den.

Et hjelpemiddel for Klarspråkprosjektet kan være å utvikle en oppdatert modell for kommunikasjon av lovgivning. Da er man bedre rustet til å forske på hva de ulike mekanismer har å si for hvordan tekstene forstås. Kanskje vil en oppdatert modell også være nyttig for nyere retts-sosiologiske teorier og forskning – i tråd med det Sand skriver om utviklingen av nye maktutøvelsesinstitusjoner. Som Aubert skrev, er en slik modell vanskelig å utarbeide på grunn av alle utenforliggende faktorer som spiller inn. Likevel vil den gi et overordnet blick på hvilke muligheter som finnes for å sikre forståelse av, korrekt anvendelse av og best mulig funksjonalitet for lovgivningen. Med den teknologiske utviklingen ligger det mange latente muligheter i å veilede adressatene og målgruppene til å forstå lovgivningen.

5.2.3 Funksjonalitet

At lovtekster og andre tekster som formidler rettsregler er av god kvalitet, og at kommunikasjonen av dem sikrer forståelse hos mottakerne, er begge momenter som er med på å avgjøre hvordan lovgivning fungerer. Kvalitet og kommunikasjon er to viktige kilder til kunnskap om rettsregler.

Som Mathiesen skriver, er kunnskap om lovtekster et nødvendig, men ikke tilstrekkelig, krav til hvordan en lovgivning fungerer.¹⁸⁶ De ulike retts-sosiologiske tilnærminger til og teorier om funksjonalitet vil trekke inn andre perspektiver i tillegg til språk og kommunikasjon. Slike perspektiver er også hensiktsmessige i arbeidet med klart lovspråk, fordi disse belyser mulige tilsiktede og utilsiktede konsekvenser av å forandre språket i lovtekster og andre tekster som formidler rettsreglene.

Som en videreutvikling av Tønnessons spørsmål beskrevet i kapittel 3.3, bør man stille seg spørsmålene hvordan sjangernormer, kommunikasjonsteknikker og språklige varianter kan sikre eller svekke forståelse av lovgivningen. Og videre om de foreslåtte metoder er hensiktsmessige for demokratiet og borgernes rettsikkerhet. For å kunne besvare slike spørsmål er det nødvendig med en større grad av tverrfaglig samarbeid mellom forskere tilknyttet rettsvitenskapen, språkvitenskapen og sosiologien. Heldigvis er det, som Graver skriver, økt oppmerksomhet både i Norge og internasjonalt «om de retoriske og litterære siden ved juristers og byråkraters språkbruk.»¹⁸⁷

---

¹⁸⁶ Ibid. s. 55.

¹⁸⁷ Graver (2011).

Litteraturliste

Lover og forarbeider

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov av 17. mai 1814 (Grunnloven)
- 1991 Lov av 04. juli 1991 (nr. 47) om ekteskap (ekteskapsloven)
- 1997 Lov av 28. februar 1997 (nr. 19) om folketrygd (folketrygdloven)
- 1998 Lov av 17. juli 1998 (nr. 61) om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)
- 1999 Lov av 2. juli 1999 (nr. 64) om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven)
- 2005 Lov av 20. mai 2005 (nr. 28) om straff (straffeloven)
- 2013 Lov av 21. juni 2013 (nr. 59) om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven)
- NOU 1993:33 Helsepersonells rettigheter og plikter. Utkast til lov med motiver.
- NOU 1995:18 Ny lovgivning om opplæring. «... og for øvrig kan man gjøre som man vil».
- Ot.prp.nr.36 (1996-1997) Om lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).
- Ot.prp. nr.46 (1997-1998) Om lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova).
- 2009 Språklag av 28. mai 2009 (2009:600) [Sverige]

Bøker og kopisamlinger

- Abrahamsen, Mirjam, *Virkelighetsbilder, I: Juss, språk og retorikk*, redaktører Jonas Bakken og Hans Petter Graver, Fagbokforlaget 2013, s. 149-219.
- Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser-Gundersen m.fl., *Tekst og historie – å lese tekster historisk*, Universitetsforlaget 2008.
- Aubert, Vilhelm, *4. Lovgivningen: Forløp, omfang, innhold, deltakere og adressater* og *5. Lovgivningens virkninger, I: Rettens sosiale funksjon*, Vilhelm Aubert, Universitetsforlaget 1976, 2. opplag 1981, s. 105-165.
- Bakken, Jonas og Hans Petter Graver (red.), *Juss, språk og retorikk*, Fagbokforlaget 2013.

Banakar, Reza, *Klassisk rettsociologi – og dets relevans for nutidig forskning*, I: *Rettsociolog: klassiske og moderne perspektiver*, redaktører Ole Hammerslev og Mikael Rask Madsen, 2. opplag 2013, Hans Reitzels Forlag, s. 55-82.

Bangsund, Jan Erik, *Noen utfordringer ved juridisk oversettelse*, I: *Juss, språk og retorikk*, redaktører Jonas Bakken og Hans Petter Graver, Fagbokforlaget 2013, s. 19-58.

Boe, Erik Magnus, *Rettskildelære under debatt*, 2. opplag 2014, Universitetsforlaget.

Boe, Erik, *Grunnleggende juridisk metode – en introduksjon til rett og rettstenkning*, 3. utgave 2012, Universitetsforlaget.

Graver, Hans Petter, *Rettsretorikk – en metodelære*, Fagbokforlaget 2007.

Graver, Hans Petter, *Juridisk overtalelseskunst*, Fagbokforlaget 2008. (a)

Hammerslev, Ole og Mikael Rask Madsen, *Rettsociologi: klassiske og moderne perspektiver*, 2. opplag 2013, Hans Reitzels Forlag.

Hydén, Håkan, *Normvetenskap*, (Lund Studies in Sociology of Law), Sociology of Law, Lund University 2002.

Ketscher, Kirsten, *Kap. 1: Diskrimineringsforbud – Nogle generelle overvejelser*, in (Ed) Helum, Anne og Ketscher, Kirsten, *Diskriminerings- og likestillingsrett*, 2008 pp. 33-53, Universitetsforlaget, I: Universitetet i Oslo, Det juridiske fakultet, Institutt for offentlig rett, JUS5590/JUR1590 Diskriminerings- og likestillingsrett, *Kopisamling 19782*, 2015.

Kolflaath, Eivind, *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss*, 2. opplag 2007, Fagbokforlaget.

Mathiesen, Thomas, *Retten i samfunnet. En innføring i rettsosjologi*, Pax forlag A/S Oslo 2011.

Tønnesson, Johan L., *Hva er sakprosa*, 2. utgave 2012, Universitetsforlaget.

Artikler

Backer, Inge Lorange, «Juristenes rolle i lovforberedelsen», *Lov og Rett*, 01-02/2011 (Volum 50), s. 63-77.

[sitert fra idunn.no].

Graver, Hans Petter, «Vanlig juridisk metode? Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 02/2008, Volum 121, s. 149-178. (b).

[sitert fra idunn.no].

Graver, Hans Petter, «Språk uten forandring», *Morgenbladet*, 4. november 2011.

Motzfeldt, Sissel C., «Kan lovspråk temmes?», *Klart språk i Norden*, 2014, s. 53-65.

[sitert fra statsbiblioteket.dk].

Sand, Inger-Johanne, «Retts sosiologisk teori i komplekse samfunn: Hva slags teori har vi behov for?», *Kritisk juss*, 03-04/2012, Volum 38, s. 181-203.

[sitert fra idunn.no].

Sejersted, Fredrik, «Grunnlovens funksjon i de nordiske land», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 05/2014, Volum 127, s. 535-562.

[sitert fra idunn.no].

Rapporter

Difi rapport. *Kan lovspråk temmes? En undersøkelse om klart språk i lover og forskrifter*. 2013:1, ISSN 1890-6583, prosjektnummer 106005. Oslo januar 2013. (https://www.difi.no/sites/difino/files/difi-rapport-2013-1-kan-lovspraak-temmes_1.pdf)

[sitert 24.01.2017].

Fornyings- og administrasjonsdepartementet i samarbeid med Institutt for medier og kommunikasjon og Forsknings- og kompetansenettverk for IT i utdanning (ITU) ved UiO. *Nye nettfenomener. Staten og delekulturen*, Oslo mai 2008.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nye-nettfenomener---staten-og-delekultur/id751299/>

[sitert 11.04.2017].

Oxford Research. *Hvordan fire lover forstås og virker i praksis – resultater og effekter*. Delrapporter og dokumentasjonsrapport. Desember 2015.

(<http://www.sprakradet.no/globalassets/klarsprak/dokumenter-og-presentasjoner/andres-artikler-oppg-kartl/en-kartlegging-av-hvordan-fire-lover-forstas-og-virker-i-praksis.pdf>)

[sitert 24.01.2017].

Nettsider

Fornyings- og administrasjonsdepartementet, *Bruk av sosiale medier i offentlig informasjon og dialog*. Brev fra Heidi Grande Røys til Torgeir Micaelsen av 02.10.2008.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/bruk-av-sosiale-medier-i-offentlig-infor/id526818/?q=offentlig%20informasjon>

[sitert 12.04.2017].

Juristforbundet, *Lover for innbyggernes skyld*. Curt A. Lier, 23.09.2013.

<http://www.juristforbundet.no/Blogg-Arkiv/Lovene-for-innbyggernes-skyld/>

[sitert 24.01.2017].

Justis- og politidepartementet, *Veiledning om lov- og forskriftsarbeid*. 01.03.2000.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veiledning-om-lov--og-forskriftsarbeid/id87536/>

[sitert 12.04.2017].

Justis- og beredskapsdepartementet, *Veileder for evaluering av lover*. 01.01.2009.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/evaluering-av-lover/id545551/>

[sitert 12.04.2017].

Lovdata, *Lenker til rettsinformasjon*

<https://lovdata.no/info/lenker>

[sitert 10.04.2017].

Lovdata, *Om Lovdata*

https://lovdata.no/info/om_lovdata

[sitert 10.04.2017].

Morgenbladet, *Dansen med djevelen*. 24. mars 2017.

<https://morgenbladet.no/aktuelt/2017/03/dansen-med-djevelen>

[sitert 16.04.2017].

Nasjonal digital læringsarena (NDLA), *Sjanger*. 09.12.2010

<http://ndla.no/nb/node/63177?fag=6118>

[sitert 31.03.2017].

Språkkonsulterna, *5 steg för att följa språklagen*.

<https://sprakkonsulterna.se/gratisgrejs/tips/5-steg-for-att-folja-spraklagen/>

[sitert 24.01.2017].

Språkrådet, *Prosjektet «Klart lovspråk»*.

<http://www.sprakradet.no/Klarsprak/om-klarsprak/om-oss/klart-lovsprak/>

[sitert 24.01.2017].

Språkrådet, *Hva er klarspråk?*

<http://www.sprakradet.no/Klarsprak/om-klarsprak/hva-er-klarsprak/>

[sitert 24.01.2017].

Store Norske Leksikon, Berg, Ole T. *Maktfordelingsprinsippet*. 01.12.15.

<https://snl.no/maktfordelingsprinsippet>

[sitert 12.04.2017].

Utdanningsdirektoratet, *Spesialundervisning på fem minutter*. 24.08.2015.

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/>

[sitert 30.03.2017].

VG, *Regjeringen bruker 30 millioner på mer forståelig språk*, Frank Ertesvåg 28.02.2016.

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/spraak/regjeringen-bruker-30-millioner-paa-mer-forstaaelig-spraak/a/23773385/#xtor=CS4-1>

[sitert 24.01.2017].

Annet

Berger Wahl, Anette, muntlig meddelelse i forbindelse med disponering av oppgaven, januar 2017.

Flatebø, Elin og Henrik Høidahl (2016), *Prosjekt "Klart lovspråk". En kartlegging av hvordan forslag til ny opplæringslov virker i praksis*, PowerPoint presentert 30.03.2017, seminar om klart språk i lover, Kunnskapsdepartementet.

Havnerås, Eva, *Å skjønne lovspråk*, [masteravhandling], 25.11.2016, Det Juridiske Fakultet, Universitetet i Oslo.

[sitert fra duo.uio.no]